

พหุลักษณะ ของ หยุต แสงอุทัย
The Plural Identity of Yoot Saeng-Uthai

วัลลวลี คำบุญเรือง

นักวิจัยอิสระ

Watchalawalee Kumboonreung

Independent Researcher

e-mail : Mydream.choo@gmail.com

Received 17 August 2018, Revised 1 November 2018, Accepted 5 November 2018

บทคัดย่อ

ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 เป็นต้นมา ปัญญาชนหัวก้าวหน้าร่วมสมัยได้ตั้งคำถามต่อการสร้างคำอธิบายกฎหมายกระแสหลักโดยเฉพาะประเด็นเรื่องพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ที่ได้หันกลับไปศึกษาคำอธิบายของ หยุต แสงอุทัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำอธิบายถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งทำให้ หยุต ถูกพิจารณาในฐานะนักกฎหมายรัฐธรรมนูญนิยมอย่างมาก อันปรากฏขึ้นในหลากหลายรูปแบบ เช่น การจัดเวทีวิชาการ บทความวิชาการ รวมถึงการตีพิมพ์ซ้ำตำรา เป็นต้น

บทความชิ้นนี้ต้องการที่จะพิจารณา หยุต แสงอุทัย ในมุมมองอื่นที่ต่างออกไป และถูกละเลยในห้วงศตวรรษที่ผ่านมา กล่าวคือ บทบาทความเป็น “มีเอกกฎหมาย” ของ หยุต แสงอุทัย ภายใต้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และการสร้างคำอธิบายทางกฎหมายที่ประนีประนอมต่อการรัฐประหาร ทั้งนี้ การศึกษาในแง่มุมดังกล่าวจะทำให้เห็นถึงภาพลักษณ์ของ หยุต แสงอุทัย ในมิติอื่นๆ อันจะทำให้สามารถเข้าใจและประเมินความคิดของบุคคลที่มีอิทธิพลในระบบกฎหมายไทยได้อย่างสมบูรณ์มากขึ้น

คำสำคัญ: หยุต แสงอุทัย ,มีเอกกฎหมาย, รัฐธรรมนูญนิยม, อำนาจนิยม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม

Abstract

After the 2006 Coup d'état, the reformist scholars questioned on the mainstream legal explanation regarding the sovereignty of the king and traced back to Yoot Saeng-Uthai's explanation on the monarchical institution in particular. With this regard, Yoot's identity has been seen as a lawyer of constitutionalism that presents in various forms; for example, debates, academic journals, textbooks, and etc.

This article draws on Yoot Saeng-uthai's identity from a different view, abandoned for a decade. By focusing on Yoot's "legal professional" identity during Plaek (Jomphon Por) Phibunsongkhram's government and his opinions conveyed in compromising authoritarian coup, this observation helps to illustrate portrayal of Yoot in the different angle that would fulfil understanding and delineate the influence of pivotal legal scholar's thought affecting on Thai legal system.

Key words: Yoot Saeng-Uthai, legal professional, Constitutionalism, Authoritarianism, Plaek Phibunsongkhram.

"...ข้าราชการประจำควรจะรู้จักหน้าที่ของตนเอง คือตนเป็นแต่เพียงที่ปรึกษา และรับใช้รัฐบาลทุกรัฐบาลสุดแต่ที่ประชาชนจะได้เลือกตั้ง หรือผู้แทนของเขา ได้ให้ความไว้วางใจให้มาเป็นรัฐบาลตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ ฉะนั้นข้าราชการประจำจึงต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุด คือให้คำปรึกษาคณะรัฐมนตรี หรือรัฐมนตรีอย่างดีที่สุด และรับใช้โดยซื่อสัตย์สุจริตที่สุด อย่าได้คิดว่า ความเห็นของตนวิเศษกว่ารัฐบาลของประชาชน และโดยประชาชน คำว่า ข้าราชการประจำก็แสดงแล้วว่า มีฐานะมั่นคงแน่นอน ไม่เข้า ๆ ออก ๆ ตาม รัฐบาลตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ ฉะนั้นเรื่องใดที่ควรทำหรือไม่ควรทำเป็นเรื่อง นโยบายของรัฐบาลซึ่งรัฐบาลมีความรับผิดชอบต่อสภาผู้แทนราษฎรและ ประชาชน ซึ่งสามารถดำเนินการให้รัฐบาลออกจากตำแหน่งได้ เมื่อข้าราชการ ประจำไม่เข้า ๆ ออก ๆ ตามรัฐบาลซึ่งต้องออกตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ ข้าราชการประจำก็ต้องรับใช้รัฐบาลทุกรัฐบาลด้วยความซื่อสัตย์สุจริต..."¹

บทนำ

ช่วงระยะเวลาก่อนเกิดเหตุการณ์รัฐประหาร พ.ศ. 2549 สถานการณ์ทางการเมืองของไทย ได้เกิดการแบ่งขั้วอุดมการณ์ทางการเมืองออกเป็นฝ่ายอนุรักษนิยมและฝ่ายเสรีประชาธิปไตย ซึ่งต่างมีการถกเถียงและขัดแย้งกันต่อประเด็นเรื่องพระมหากษัตริย์ โดยเกิดการเคลื่อนไหวและตอกย้ำ ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์จากฝ่ายอนุรักษนิยม ผ่านการแสดงออกของประธาน องค์มนตรีซึ่งได้กล่าวต่อที่ประชุมของกองทัพที่เน้นย้ำว่า “รัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งเป็นแค่จ๊อกกี้ที่ ได้รับมอบหมายให้ชี้มาแข่ง ไม่ใช่เจ้าของมา แต่กองทัพเป็นของพระมหากษัตริย์ไม่ใช่จ๊อกกี้”² ซึ่ง กลายเป็นประเด็นที่ทำให้เกิดความขัดแย้งต่ออุดมการณ์ทางการเมือง ปราบกฏการณ์ดังกล่าวเห็นได้ จากการแบ่งขั้วของนักวิชาการ ที่กลุ่มหนึ่งมุ่งอธิบายยืนยันถึงความ “เหนือการเมือง” ของสถาบัน กษัตริย์ ผ่านการแสดงความคิดเห็นต่อสาธารณะ อาทิ ธีรยุทธ บุญมี อเนก เหล่าธรรมทัศน์ที่ภายหลัง การรัฐประหาร พ.ศ. 2549 ภาพพจน์ของนักการเมืองถูกมองว่าฉ้อฉลและคดโกง ทำให้ธีรยุทธ บุญมีได้ แสดงความคิดเห็นที่สนับสนุนต่อการรัฐประหารครั้งนี้ว่าเป็นขั้นตอนที่จำเป็นต่อระบอบประชาธิปไตย

¹ หยุต แสงอุทัย, “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประชาธิปไตย (ตอนที่ 10)”, บรรณาธิการโดย อาสา ททรัพย์อนันต์, รัฐสภาสาร ปีที่ 4 ฉบับที่ 29 7 กรกฎาคม 2499, (พระนคร : โรงพิมพ์รับพิมพ์, 2499), หน้า 12-13.

² ธงชัย วินิจกุล, ประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์อยู่เหนือการเมือง, (นนทบุรี : ฟาเตียวกัน, 2556), หน้า 110.

และเสนอให้รัฐบาลประชาธิปไตยในอนาคตควรมี “คณะมนตรีเพื่อความมั่นคงทางศีลธรรม” ทำหน้าที่เสมือนวุฒิสภาคอยกำกับรัฐสภาและรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง โดยประกอบด้วย องคมนตรี ผู้นำกองทัพ ผู้พิพากษา เป็นต้น โดยสังเกตได้ว่าคนกลุ่มนี้ถูกมองว่ามีฐานะเป็นกลางทางการเมืองทั้งยังมีเครือข่ายของพระมหากษัตริย์ที่ถูกวางให้เข้ามามีส่วนในการกำกับดูแลรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ด้วย หรือความเห็นของอเนก เหล่าธรรมทัศน์ ที่เสนอที่ชนะตอบโต้กับ ธงชัย วินิจจะกุล เรื่องประชาธิปไตยอันพึงปรารถนา ว่านักการเมืองที่มาจากเลือกตั้ง จำต้องเรียนรู้ที่จะดำรงอยู่คู่กับบทบาทอันขาดไม่ได้ของอภิชนและสถาบันกษัตริย์³

อย่างไรก็ตาม 5 ปีภายหลังการรัฐประหาร ได้เกิดการตั้งคำถามต่อเรื่องสถานะของพระมหากษัตริย์ภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งพระมหากษัตริย์มีสถานะอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) ของปัญญาชนก้าวหน้าร่วมสมัยที่หันกลับไปศึกษาพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยใช้วิธีการศึกษาการให้ความหมายต่อสถานะของพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญของนักกฎหมายนับตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา อาทิ หลวงประเจิดอักษรลักษณ์ ปรีดี พนมยงค์ เตือน บุณนาท ไพบโรจน์ ชัยนาม และหยุด แสงอุทัย ซึ่งถูกจัดกลุ่มให้อยู่ในสายนักกฎหมายแบบรัฐธรรมนูญนิยม หรือนักกฎหมายสายคณะราษฎร ที่ยึดมั่นต่อหลักการแบ่งแยกอำนาจ เน้นสร้างคำอธิบายที่ทำให้พระมหากษัตริย์อยู่เหนือการเมือง หรือมีต้องยุ่งเกี่ยวกับการเมือง

โดยหนึ่งในนักกฎหมายแนวรัฐธรรมนูญนิยมที่มักถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างของการถกเถียงประเด็นเรื่องพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ในช่วงระยะเวลานับตั้งแต่ พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา คือ “หยุด แสงอุทัย” (ต่อไปจะเรียกว่า “หยุด”) คำอธิบายทางกฎหมายรัฐธรรมนูญของหยุด ถูกหยิบยกขึ้นมาเพื่ออธิบายเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ที่อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ จนทำให้ดูราวกับว่าเขาเป็นผู้ที่ยึดมั่นหลักการประชาธิปไตยอย่างแนบแน่น เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญทางวิชาการที่กล้าจะแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมาต่อสถานะเหนือการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์แต่เพียงด้านเดียว

แต่บทความชิ้นนี้จะมีได้นำเสนอประเด็นด้านความเป็นนักกฎหมายสายคณะราษฎรหรือนักกฎหมายสายรัฐธรรมนูญนิยม แต่จะนำเสนออีกด้านหนึ่งของ หยุด ที่ถูกละเลยไปในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา อันเป็นบทบาทความเป็น “มือกฎหมาย” ภายใต้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และผู้แสดงความเห็นที่สนับสนุนต่อระบอบอำนาจนิยมจากการรัฐประหาร เพื่อเป็นการสะท้อนถึงภาพลักษณ์ด้าน

³ ธงชัย วินิจจะกุล, *ประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์อยู่เหนือการเมือง*, หน้า 111- 112.

อื่น ๆ อันจะทำให้สามารถเข้าใจและประเมินความคิดของบุคคลที่มีอิทธิพลในระบบกฎหมายไทยและวงการนิติศาสตร์ไทยได้อย่างสมบูรณ์มากขึ้น โดยใช้วิธีการศึกษาตามแนวคิด “กฎหมายคือการเมือง” ที่ไม่เชื่อว่ากฎหมายมีความเป็นกลาง มีเพียงแต่หลักวิชาเท่านั้น หากแต่ความเป็นการเมืองนั้นได้สะท้อนออกมาในหลักการของผู้ร่างกฎหมาย นักกฎหมาย รวมถึงอาจารย์นิติศาสตร์ ที่แฝงอุดมการณ์ทางการเมืองของตนไว้ในกฎหมายหรือตำราทางกฎหมาย ฉะนั้น บทความชิ้นนี้จึงได้แสดงให้เห็นอีกด้านหนึ่งของอุดมการณ์ความคิดของนักกฎหมายผู้ทรงอิทธิพลที่ไม่มีผู้ศึกษาถึงมากนัก เพื่อเป็นการชี้ชวนให้กลับมาศึกษาและพิจารณาต่อความคิดและอุดมการณ์ที่แฝงไว้ในความคิดเห็น หรือคำอธิบายทางรัฐธรรมนูญให้มากยิ่งขึ้น

1. “การเกิดใหม่ของ ‘หยุด แสงอุทัย’: ผลผลิตจากนักวิชาการ/ปัญญาชนฝ่ายก้าวหน้า

หยุด เกิดเมื่อวันที่ 8 เมษายน พ.ศ. 2451 จบการศึกษาจากเนติบัณฑิตไทย จากโรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม และด็อกเตอร์กฎหมายเยอรมันชั้นเกียรตินิยมชั้นสูง จากมหาวิทยาลัยเบอร์ลิน ประเทศสหพันธ์รัฐเยอรมัน ภายหลังสำเร็จการศึกษาได้เข้ารับราชการตั้งแต่ พ.ศ.2471 เป็นต้นมา โดยได้ดำรงตำแหน่งสำคัญ ๆ อาทิ กรรมการวิสามัญพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2490 – ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2495 ตำแหน่งเลขาธิการร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2492 และเข้าร่วมเป็นกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างกฎหมายจำนวนมาก อาทิ ร่างพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2490 ร่างพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2492 ร่างพระราชบัญญัติวิธีการพิจารณาของคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ ร่างพระราชบัญญัติแรงงาน รวมถึงการเข้าดำรงตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา เป็นต้น⁴

นอกจากการรับตำแหน่งข้าราชการประจำแล้ว หยุด ยังเป็นนักวิชาการที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในวงการนิติศาสตร์ เนื่องจากการเป็นผู้บรรยายวิชากฎหมายของสำนักอบรมศึกษากฎหมาย เนติบัณฑิตยสภา และสถาบันการศึกษาอื่น ๆ รวมถึงการแต่งตำราวิชากฎหมายจำนวน 32 เล่ม บทความทางกฎหมายประมาณ 50 บทความ และบันทึกท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาประมาณ 200 เรื่อง⁵ ด้วยความสามารถที่รอบด้านในทางกฎหมายและวิชาการ จึงทำให้ตำราวิชาการของ หยุด ได้ถูกจัดให้เป็นตำราระดับคลาสสิกที่นักศึกษากฎหมายยังคงใช้ศึกษากันอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

⁴ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศาสตราจารย์ หยุด แสงอุทัย ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2523, หน้า 1-2, 14-19.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

อย่างไรก็ตาม ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2549 สถานการณ์ ณ เวลานั้นตกอยู่ภายใต้บรรยากาศทางการเมืองที่พยายามดึงพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์มาใช้ อาทิ ประเด็นนายกพระราชทาน เรียกร้องให้มีการถวายพระราชอำนาจคืน หรือการใช้ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 112 เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จึงทำให้วงวิชาการที่นำโดยปัญญาชนหัวก้าวหน้าร่วมสมัย เช่น วัลลภ ใจจริง วรเจตน์ ภาคีรัตน์ และปิยบุตร แสงกนกกุล ได้หันกลับไปศึกษาคำอธิบายทางรัฐธรรมนูญของนักกฎหมายที่สร้างคำอธิบายตั้งแต่ พ.ศ. 2475 เป็นต้น ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสถานะและพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitution Monarchy)

และในบรรดานักกฎหมายที่ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาศึกษา พบว่า ปัญญาชนหัวก้าวหน้าได้มีการอ้างอิงถึง หยุต บ่อยครั้ง โดยมีจะดึงคำอธิบายที่เกี่ยวข้องกับหมวดพระมหากษัตริย์ขึ้นมาใช้เสมอ และยอมรับว่า หยุต เป็นผู้ที่สามารถไปไกลที่สุดในแง่การอธิบายลักษณะของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ⁶ หรือเป็นผู้มีความเห็นตรงไปตรงมาที่สุดเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์⁷ และได้านิยามให้ หยุต เป็นนักกฎหมายสายรัฐธรรมนูญนิยมหรือนักกฎหมายสายคณะราษฎร ซึ่งเป็นแนวคิดที่ยึดมั่นต่อการจำกัดอำนาจของรัฐโดยใช้กฎหมายเป็นหลัก ทั้งเชื่อมั่นในความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ หลักนิติรัฐ หลักการแบ่งแยกอำนาจ และทฤษฎีสัญญาประชาคม⁸ จึงทำให้ดูราวกับว่า หยุต กลายเป็นนักกฎหมายที่ศรัทธาและยึดมั่นต่อหลักการประชาธิปไตย

การแสดงออกของปัญญาชนหัวก้าวหน้าที่สร้าง หยุต ให้กลายนักกฎหมายสายคณะราษฎรหรือรัฐธรรมนูญนิยม ได้ถูกเผยแพร่อย่างมากในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา ผ่านวิธีการที่หลากหลาย อาทิ รูปแบบของตำราและบทความวิชาการ งานของ วัลลภ ใจจริง เรื่องขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ : ความเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิรูปกษัตริย์สยาม (พ.ศ. 2475 – 2500), บทความเรื่อง “ความชอบด้วยระบอบ” : วิวาทะว่าด้วยอำนาจของ “รัฐราชาธิปไตย” นำคำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญ (2475-2500)⁹ บทความเรื่องประวัติศาสตร์การเมืองว่าด้วยหมวดพระมหากษัตริย์ใน

⁶ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, “เสวนา เรื่อง สถาบันพระมหากษัตริย์กับรัฐธรรมนูญ”, *ประชาไท*, วันศุกร์ที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2551, สืบค้นวันที่ 30 มกราคม 2561, <https://prachatai.com/journal/2008/07/17284>.

⁷ ปิยบุตร แสงกนกกุล, *ในพระปรมาภิไธย ประชาธิปไตยและตุลาการ*, (กรุงเทพฯ :openbooks, 2552), หน้า 119.

⁸ วัลลภ ใจจริง, *ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ ความเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิรูปกษัตริย์สยาม (พ.ศ. 2475 – 2500)*, (นนทบุรี :ฟ้าเดียวกัน, 2556), หน้า 74.

⁹ วัลลภ ใจจริง, “ความชอบด้วยระบอบ” : วิวาทะว่าด้วยอำนาจของ “รัฐราชาธิปไตย” นำคำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญ (2475-2500), *ศิลปวัฒนธรรม*, วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2550 ปีที่ 28 ฉบับที่ 03, สืบค้นเมื่อ 30 มกราคม 2561,

รัฐธรรมนูญ : การต่อสู้ระหว่างนักกฎหมายไทย 2 สำนัก¹⁰ งานของปิยบุตร แสงกนกกุล ในหนังสือ เรื่องในพระปรมาภิไธย ประชาธิปไตยและตุลาการ¹¹, หนังสือเรื่อง รัฐธรรมนูญ : ประวัติศาสตร์ข้อความคิด อำนาจสถาปนา และการเปลี่ยนผ่าน¹² เป็นต้น ทั้งมีการจัดกิจกรรมผ่านรูปแบบการจัดงาน เสวนาเรื่อง สถาบันพระมหากษัตริย์กับรัฐธรรมนูญ ในประเด็น “เสวนา 100 ปีชาตกาล “หยุด แสงอุทัย” : สถาบันพระมหากษัตริย์กับรัฐธรรมนูญ” โดยมี สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ วัลลภ ใจจรัง เป็นผู้บรรยาย¹³ รวมถึงการผลิตคำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญของหยุด ในเรื่องคำอธิบาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 และธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515 ว่าด้วยพระมหากษัตริย์¹⁴ ซึ่งเป็นการนำผลงานเดิมกลับมา “รีเมค” ขึ้นใหม่ ทั้งนี้ สังเกตได้ว่า ประเด็นที่ปัญญาชนหัวก้าวหน้าได้หยิบยกคำอธิบายของ หยุด มาใช้ล้วนเป็นคำอธิบาย ทางรัฐธรรมนูญที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ อาทิ หลักการ The King can do no wrong พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ และคำอธิบายในส่วนของหมวดพระมหากษัตริย์ ทั้งสิ้น

การสร้างความเป็นนักกฎหมายที่นิยมต่อระบอบประชาธิปไตยให้กับ หยุด ได้แสดงให้เห็น อย่างชัดเจนตามที่ปรากฏในหนังสือคำอธิบายรัฐธรรมนูญที่ วรเจตน์ ภาคีรัฐ ได้เขียนในคำนำหนังสือ เรื่องคำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 และธรรมนูญการปกครอง ราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515 ว่าด้วยพระมหากษัตริย์ ว่า

“คำอธิบายรัฐธรรมนูญเรียงมาตรา ว่าด้วยพระมหากษัตริย์ของศาสตราจารย์ ดร. หยุด แสงอุทัย เล่มนี้ เป็นการพิมพ์ขึ้นใหม่โดยตัดตอนจากคำอธิบาย

<http://info.matichon.co.th/art/art.php?srctag=0666010150&srcday=2008/07/01&search=no>.

¹⁰ วัลลภ ใจจรัง, “ประวัติศาสตร์การเมืองว่าด้วยหมวดพระมหากษัตริย์ในรัฐธรรมนูญ : การต่อสู้ระหว่างนักกฎหมายไทย 2 สำนัก”, *ฟ้าเดียวกัน*, ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม – กันยายน 2551, (นนทบุรี : ฟ้าเดียวกัน).

¹¹ ปิยบุตร แสงกนกกุล, *ในพระปรมาภิไธย ประชาธิปไตยและตุลาการ*, กรุงเทพฯ : openbooks, 2552), หน้า .119

¹² ปิยบุตร แสงกนกกุล, *รัฐธรรมนูญ : ประวัติศาสตร์ข้อความคิด อำนาจสถาปนา และการเปลี่ยนผ่าน*, (นนทบุรี : ฟ้าเดียวกัน, 2559), หน้า 179.

¹³ งานเสวนาเรื่องนี้จัดขึ้นโดยคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับมูลนิธิศาสตราจารย์หยุด แสงอุทัย เมื่อวันที่ 27 มิถุนายน 2551. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 มกราคม 2561, <https://prachatai.com/journal/2008/07/17246>.

¹⁴ หยุด แสงอุทัย, *คำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 และธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515 ว่าด้วยพระมหากษัตริย์*, (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2551). เป็นหนังสือที่ วรเจตน์ ภาคีรัตน์ นำมาตีพิมพ์ขึ้นใหม่ ในช่วง พ.ศ. 2551.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 และคำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 และคำอธิบายรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515 เฉพาะหมวดที่ว่าด้วยพระมหากษัตริย์ ซึ่งท่านอาจารย์หยุด ได้เขียนขึ้นอย่างละเอียด มีหลักวิชาอ้างอิง และสอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในรัฐที่มีรูปลักษณะของรัฐเป็นราชอาณาจักร ในส่วนที่เป็นความเห็นของอาจารย์หยุดเอง ท่านก็ได้แสดงไว้อย่างเปิดเผย และเห็นได้ชัดว่าในกรณีของประเทศไทย ท่านนิยมเลื่อมใสการจัดรูปของรัฐในลักษณะที่เป็นราชอาณาจักรยิ่งกว่าสาธารณรัฐ

แม้กระนั้นหากผู้อ่านได้อ่านคำอธิบายของท่านโดยตลอดแล้ว ย่อมจะเห็นได้ว่าท่านได้อธิบายพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ไว้เท่าที่สอดคล้องกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่พระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ”¹⁵

สังเกตได้ว่า ปัญญาชนหัวก้าวหน้าทั้งสามท่านต่างได้หยิบยกคำอธิบายทางรัฐธรรมนูญของหยุด เพียงด้านที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญเท่านั้น แต่คำอธิบายในด้านอื่น ๆ ยังคงเป็นประเด็นที่ไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทการทำงานด้านกฎหมายให้กับรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม และคำอธิบายทางรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นอำนาจนิยมที่ยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างละเอียดเท่าใดนัก ซึ่งเป็นแสดงความคิดเห็นที่ หยุด รับรองความชอบธรรมของการรัฐประหารอันไม่สอดคล้องกับภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างโดยปัญญาชนร่วมสมัยเท่าใดนัก

2. “มือกฎหมายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม”

การรัฐประหาร พ.ศ. 2490 กลับกลายเป็นจุดพลิกผันให้ชั่วคราวฝ่ายเสรีนิยมประชาธิปไตยต้องสลายไป และถูกทดแทนด้วยระบบอำนาจนิยมซึ่งมีกองทัพเป็นแกนกลางที่รวมกับฝ่ายอนุรักษ์นิยม โดยจอมพล ป. พิบูลสงครามถูกดึงให้มาเป็นผู้นำของทหารที่ยึดอำนาจ แต่ยังมีได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในทันที กระทั่งเมื่อเกิดการรัฐประหารเงียบโดยคณะรัฐประหารของจอมพลผิน ชุณหะวัณ

¹⁵ หยุด แสงอุทัย ,คำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 และธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515 ว่าด้วยพระมหากษัตริย์, หน้า 5.

ที่ “จี้” ให้นายคง อภัยวงศ์ออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2491 และนำจอมพล ป. พิบูลสงครามกลับมาเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในอีกสองวันถัดมา¹⁶

การกลับเข้ามาดำรงตำแหน่งในครั้งที่สองของจอมพล ป.พิบูลสงคราม นี้มีความต่างออกไปจากสมัยแรกที่เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี¹⁷ เนื่องจากฐานอำนาจในกองทัพ ได้ถูกช่วงชิงโดยจอมพลผิน ชุณหะวัณ สฤษดิ์ ธนะรัชต์ (กองทัพบก) และเผ่า ศรียานนท์ (ฝ่ายตำรวจ) ทำให้การเข้าร่วมรัฐบาลกับคนกลุ่มใหม่นี้จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงต้องปรับบทบาทแนวทางการดำเนินนโยบายใหม่ โดยการสร้างดุลยภาพแห่งอำนาจระหว่างฝ่ายกองทัพบก และฝ่ายตำรวจเพื่อให้สามารถอยู่ในตำแหน่งได้¹⁸ ทั้งยังต้องต่อสู้ทางอุดมการณ์ความคิดจากฝ่ายซ้ายที่เสนอแนวคิดสังคมนิยม-คอมมิวนิสต์ ขณะเดียวกันรัฐบาลได้หันไปจับเน้นแนวความคิดเรื่อง “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์” เพื่อใช้เป็นเครื่องมือที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนไม่หันไปสู่แนวคิดสังคมนิยม¹⁹ และทำการปราบปรามกลุ่มต่อต้านรัฐบาลอย่างหนัก

ในช่วงเวลาเดียวกันประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นความช่วยเหลือทั้งด้านทหารและเศรษฐกิจของไทย รวมถึงการให้ทุนเพื่อสร้างสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานของไทย เช่น ถนนมิตรภาพ (สร้าง 2498 เสร็จ 2501) เป็นต้น²⁰ สหรัฐอเมริกาได้แผ่อิทธิพลเข้ามาในประเทศไทยอย่างสำคัญ ซึ่งจะเห็นได้อย่างชัดเจนในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2498-2500 เป็นเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามกับคณะรัฐประหาร โดยแนวนโยบายดำเนินงานของประเทศได้พยายามปรับให้เข้ากับระบอบประชาธิปไตยมากขึ้น นับตั้งแต่ภายหลังจากที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ไปเยือนต่างประเทศ พักอยู่ที่สหรัฐอเมริกาถึง 3 สัปดาห์ และเดินทางไปใน

¹⁶ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติการเมืองไทยสยาม พ.ศ. 2475 - 2500*, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2551), หน้า 457 - 458.

¹⁷ จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นบุคคลที่ก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งแรกในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2481 - 2487 โดยขณะนั้นมีการกำหนดนโยบายผลักดันให้ประเทศไทยเข้าสู่สมัยของ “การสร้างชาติ” ที่มีความเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมซึ่งยังอยู่ภายใต้แนวความคิดประชาธิปไตยของผู้ก่อการในปี พ.ศ. 2475 แต่ภายหลังเมื่อได้เข้าร่วมสงครามร่วมกับญี่ปุ่น (ช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2485 - 2487) แนวทางการสร้างชาติได้เปลี่ยนไป โดยใช้วิธีการสร้างและปลูกฝังความคิดชาตินิยมที่ต้องยึดถือในตัวบุคคลหรือ “ลัทธิผู้นำ” อันมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นศูนย์กลางของลัทธิ อย่างไรก็ตาม จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องอำลาจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วยแผนการที่จะเคลื่อนย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพมหานครฯ ไปสู่เพชรบูรณ์และพุทธภูมิณฑลสระบุรี จากการที่รัฐสภาไม่ไว้วางใจ จนทำให้ต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ. 2487. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติการเมืองไทยสยาม พ.ศ. 2475 - 2500*, หน้า 189, 375.

¹⁸ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *ประวัติการเมืองไทยสยาม พ.ศ. 2475 - 2500*, หน้า 470-471.

¹⁹ สายชล สัตยานุรักษ์, *10 ปีญาชนสยาม เล่ม 2 ปีญาชนหลังการปฏิวัติ 2475*, (กรุงเทพฯ : โอเพ่น โซไซด์, 2557), หน้า 98.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 483.

ประเทศอื่นๆ เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามกลับมาถึงประเทศไทยจึงได้มีการรณรงค์ "ประชาธิปไตย" ทั้งยังนำคำขวัญประชาธิปไตยของอเมริกาว่า "การปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน" มาใช้ด้วย²¹

แนวนโยบายการทำงานของรัฐบาลในขณะนั้น ได้เร่งรัดแผนการปกครองใหม่ที่ต้องการกระจายอำนาจไปสู่ประชาชน เลิกระบบราชการที่เป็น “ขุนน้ำขุนนาง” แต่ข้าราชการจะต้องรับใช้ประชาชน และวิพากษ์วิจารณ์ระบบ “ศักดินา” ว่าทำให้ประเทศไทยล้าหลังและข้าราชการห่างเหินจากประชาชน ซึ่งรัฐบาลต้องการที่จะทำลายระบบดังกล่าวให้หายไป และเปลี่ยนระบบศักดินาไปสู่การปกครองที่มีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน มุ่งสู่ความเจริญ ผ่านการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่ส่วนภูมิภาคในรูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นและการเลือกตั้ง²² จึงทำให้เกิดการร่างกฎหมายฉบับต่าง ๆ ที่ตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาลจำนวนมาก

ด้านช่วงชีวิตของ หยุต ในช่วงที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2481 – 2487 นั้นเป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกับ หยุต เริ่มเข้ารับราชการในคณะกรรมการกฤษฎีกา สำนักนายกรัฐมนตรี ดำรงตำแหน่งข้าราชการวิสามัญชั้นโท พ.ศ. 2480 และได้เข้าขึ้นมาตามลำดับในสายงานของคณะกรรมการกฤษฎีกาจนถึงได้รับตำแหน่งในฐานะรักษาการในตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา และในปี พ.ศ. 2488 ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เป็นกรรมการร่างกฎหมายเรื่อยมาจนถึง พ.ศ. 2496 จึงได้รับแต่งตั้งให้รักษาการในตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา²³ ในระหว่างการดำรงตำแหน่งกรรมการร่างกฎหมาย หยุต ยังคงมีบทบาทหน้าที่อื่นที่สำคัญ เช่น พ.ศ. 2492 เป็นคณะกรรมการเผยแพร่ระบอบประชาธิปไตย, พ.ศ. 2494 เป็นกรรมการพิจารณาแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, พ.ศ. 2495 เป็นกรรมการประจำสำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี และรองประธานกรรมการสาขาทางเนติธรรม และ พ.ศ. 2498 เป็นกรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ²⁴ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าบทบาทดังกล่าวล้วนเป็นตำแหน่งที่ได้ทำงานสัมพันธ์กับรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ทั้งสิ้น ซึ่ง หยุต ได้เข้าไปเป็นกรรมการสำคัญ

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 488.

²² ธีรพล ใจจริง, *การเมืองไทยสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามภายใต้ระเบียบโลกของสหรัฐอเมริกา (พ.ศ. 2491 – 2500)*, (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2552), หน้า 164.

²³ “อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศาสตราจารย์ หยุต แสงอุทัย ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส”, วันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2523, หน้า 2- 3.

²⁴ “อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศาสตราจารย์ หยุต แสงอุทัย ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส”, หน้า 4-5,8.

ของรัฐบาลและอีกด้านหนึ่งก็ยังคงดำรงตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกาอันมีหน้าที่ในการร่างกฎหมายให้เป็นไปตามแนวนโยบายของรัฐบาลเช่นกัน

นับตั้งแต่ พ.ศ. 2495 เป็นต้นมา หยุต ได้เข้าร่วมเป็นกรรมการร่างกฎหมาย กรรมการพิจารณาร่างกฎหมายและกฎหมายจำนวนมาก อาทิ ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495 ร่างพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน ร่างพระราชบัญญัติรายได้เทศบาล ร่างพระราชบัญญัติพรตการเมือง ร่างพระราชบัญญัติแรงงาน ร่างพระราชบัญญัติเทศบาล ประมวลกฎหมายการเลือกตั้ง หรือการเข้าเป็นกรรมการแก้กฎหมายเก่าให้เป็นประชาธิปไตยและเหมาะสมแก่สมัยปัจจุบัน หรือเข้าเป็นอนุกรรมการพิจารณาเรื่องเสรีภาพในการพูดในที่สาธารณะ เป็นต้น²⁵

การทำงานเป็นกรรมการร่างกฎหมายนั้น หยุต ได้อธิบายแนวทางการร่างกฎหมายไว้อย่างชัดเจนว่า

"ร่างกฎหมายมาจากนโยบายของรัฐบาล ซึ่งนำมาจากกำหนดนโยบายของพรรคการเมืองที่สนับสนุนรัฐบาลนั้น ๆ เพราะฉะนั้นการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐมนตรีย่อมหมายถึงการเปลี่ยนแปลงนโยบาย และอาจทำให้มีผลเป็นการยกเลิกกฎหมายหรือแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายให้สอดคล้องกับนโยบายของคณะรัฐมนตรีชุดใหม่"

บุคคลซึ่งมีหน้าที่ร่างกฎหมายจะต้องพยายามร่างกฎหมายให้ตรงกับหลักการซึ่งคณะรัฐมนตรีหรือกระทรวงทบวงกรมมอบหมายให้ ในการนี้คณะรัฐมนตรีหรือกระทรวงทบวงกรมที่มอบหมายให้ยกร่างกฎหมายอาจมอบรายละเอียดบางประการมาพร้อมด้วยหลักการก็ได้ รายละเอียดที่ได้รับมอบหมายมานี้ย่อมผูกมัดผู้ยกร่างกฎหมายให้ผิดไปจากหลักการและรายละเอียดที่มอบหมายไม่ได้"²⁶

นอกจากบทบาทการเป็น "มือกฎหมาย" ให้กับรัฐบาลแล้ว ยังพบว่า หยุต เองได้ตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาลด้านการเผยแพร่วัฒนธรรมและเผยแพร่หลักการประชาธิปไตยเช่นเดียวกัน ในช่วง พ.ศ. 2495 ทางรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีแนวทางเผยแพร่ประชาธิปไตยผ่านวารสารรัฐสภาสารที่ออกโดยรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ฉบับปฐมฤกษ์ออกครั้งแรกเมื่อ ธันวาคม พ.ศ. 2495 มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ระบอบเสรีประชาธิปไตย เพื่อเสนอข่าวสารวิชาการใน

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-9.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

ผลงานของรัฐสภาและอื่น ๆ ทั้งภายในและต่างประเทศ และปลูกฝังให้ประชาชนได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เพื่อให้ตระหนักถึงสิทธิและร่วมมือในการปกครองและอำนาจอธิปไตยของตนตามรัฐธรรมนูญได้อย่างถูกต้อง²⁷

แนวทางเนื้อหาของวารสารฉบับแรกได้มีการพูดถึงระบอบประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องผู้เขียนบนจุดประชาธิปไตย ความเป็นมาของรัฐสภาไทย ไพร่ฟ้าหน้าใส หรือ ประชาธิปไตยเมื่อ 2,000 ปีล่วงมาแล้ว เป็นต้น ซึ่งหนึ่งในผู้เขียนบทความในวารสารฉบับแรกนี้พบว่า หยุต ได้มีส่วนเข้าร่วมเป็นผู้เขียนบทความคนหนึ่งผ่านบทความเรื่อง "พรรคการเมือง" อันเป็นบทความที่อธิบายและวางหลักพรรคการเมืองโดยศึกษาเปรียบเทียบกับต่างประเทศ ทั้งมีคำอธิบายบทบัญญัติเรื่องพรรคการเมืองด้วยการเชื่อมโยงกับรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495 และได้เกริ่นถึงกฎหมายว่าด้วยพรรคการเมืองในประเทศไทยซึ่งอยู่ระหว่างการร่างโดยได้กล่าวถึงหลักการกว้าง ๆ ของพรรคการเมืองซึ่งถือเป็นการโฆษณาการบัญญัติกฎหมายเรื่องนี้ในอีกทางหนึ่ง²⁸

นับตั้งแต่การเขียนบทความลงในวารสารรัฐสภาสารฉบับแรกของ หยุต ยังพบว่า ได้มีการเขียนอธิบายต่อกฎหมายฉบับต่าง ๆ จำนวนมาก อาทิ การเขียนอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495, การเขียนอธิบายหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย, คำอธิบายพระราชบัญญัติเทศบาล, คำอธิบายพระราชบัญญัติแรงงาน พ.ศ. 2499, คำอธิบายพระราชบัญญัติพรรคการเมือง นอกจากนี้ ยังมีการเขียนอธิบายถึงหลักการต่าง ๆ ในระบอบประชาธิปไตย เช่น พระมหากษัตริย์ในระบอบประชาธิปไตย หลักความเสมอภาคเท่าเทียม หลักเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น หลักการเลือกตั้ง เป็นต้น

เมื่อพิจารณาถึงการเขียนบทความในวารสารรัฐสภาสารของ หยุต ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นสามารถสะท้อนให้เห็นการกระทำที่ต้องการจะเผยแพร่ความรู้ให้กับประชาชนในอีกทางหนึ่ง ผ่านการเขียนเรื่องราวการเผยแพร่ประชาธิปไตยในรูปแบบนิทานประชาธิปไตย ผ่านบทความชื่อว่า "ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประชาธิปไตย" ซึ่งมีลักษณะเป็นการสมมุติตัวละครบิดาและบุตร และนำประเด็นต่างๆ อันเกี่ยวข้องกับความเป็นประชาธิปไตยเข้ามา เพื่อสามารถให้ประชาชนตระหนักถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำซึ่งได้มีการจำลองสถานการณ์และสอดแทรกคำอธิบายหลักการต่าง ๆ ใน

²⁷ จอมพล ป. พิบูลสงคราม, "คำขวัญของท่านนายกรัฐมนตรี", *รัฐสภาสาร*, ปีที่ 1 เล่มที่ 1 ธันวาคม 2495, (พระนคร : โรงพิมพ์การรถไฟฯ, 2495) หน้า จ.

²⁸ หยุต แสงอุทัย, "พรรคการเมือง", *รัฐสภาสาร*, ปีที่ 1 เล่มที่ 1 ธันวาคม 2495, (พระนคร : โรงพิมพ์การรถไฟฯ, 2495), หน้า 29 - 30.

ระบอบประชาธิปไตยเข้าไป ทั้งนี้ หยุด ได้เขียนอธิบายเหตุผลในการเขียนบทความดังกล่าวเกี่ยวกับ "ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประชาธิปไตย" ตอนแรก ว่า

"เนื่องด้วย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในตำแหน่งประธานกรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้แสดงความประสงค์ที่จะช่วยอธิบายประชาธิปไตยแก่ประชาชนให้ยิ่งขึ้น ข้าพเจ้าจึงขอเล่าเป็นนิทานเปรียบเทียบดังต่อไปนี้..."²⁹

โดยเนื้อหาของบทความเรื่องความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประชาธิปไตย ได้ถูกแบ่งออกเป็นจำนวนทั้งสิ้น 34 ตอน³⁰ เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยไม่ว่าจะเป็นเรื่องความเสมอภาค สิทธิการแสดงความคิดเห็นโดยเสรี ความมีขันติธรรม การทำงานของรัฐบาล หลักการแบ่งแยกอำนาจ หรือกระทั่งการอธิบายเรื่องสัญชาติ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการเขียนอธิบายถึงความรู้เกี่ยวกับกฎหมายต่างๆ ที่ออกมาในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เช่น "ความรู้เกี่ยวกับเทศบาลสำหรับประชาชน" ซึ่ง หยุด ได้เขียนอธิบาย ว่า

"ด้วยท่านนายกรัฐมนตรีได้พิจารณาเห็นว่า สมควรที่จะมีการบรรยายความรู้เกี่ยวกับเทศบาลสำหรับประชาชนขึ้น และได้มีคำสั่งให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องนี้ การบรรยายถึงความรู้เกี่ยวกับเทศบาลตามคำสั่งของท่านนายกรัฐมนตรีนี้ย่อมเป็นประโยชน์สองประการ คือ ประการแรก ถ้าประชาชนรู้จักเทศบาลดีขึ้นประชาชนก็จะได้ร่วมมือกับกิจการของเทศบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลจนกระทั่งกิจการของเทศบาลอันเป็นกิจการของประชาชนอย่างแท้จริง ส่วนประโยชน์ประการที่สองก็คือ ถ้าประชาชนเข้าใจกิจการของเทศบาลดีเพียงใด ประชาชนก็จะเข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประเทศไทยดีเพียงนั้น เพราะระบอบ

²⁹ หยุด แสงอุทัย, "ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประชาธิปไตย", *รัฐสภาสาร*, ปีที่ 4 ฉบับที่ 3 21 ธันวาคม 2498, (พระนคร : โรงพิมพ์รับพิมพ์, 2498), หน้า 9.

³⁰ หยุด แสงอุทัย, "ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประชาธิปไตย (ตอนที่ 34)", *รัฐสภาสาร*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 36 2 สิงหาคม 2500, (พระนคร : โรงพิมพ์รับพิมพ์, 2500), หน้า 9. บทความชิ้นนี้เป็นชิ้นสุดท้ายที่ได้รับการตีพิมพ์ก่อนที่จะมีการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2500 เนื้อหาใจความได้จำลองสถานการณ์ความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันตามหลักประชาธิปไตยกับความเคารพนับถือบุคคลที่สมควรเคารพ ซึ่งในระบอบประชาธิปไตยได้มีการให้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นแต่การแสดงความคิดเห็นนั้นจะต้องเคารพและรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน

เทศบาลและระบอบการปกครองสมัยคล้ายคลึงกันอย่างยิ่งที่สุด ถ้าเข้าใจ
ระบอบการปกครองของรัฐดีก็เข้าใจระบอบเทศบาลดีและถ้าเข้าใจระบอบ
เทศบาลดีก็เข้าใจระบอบการปกครองของรัฐดี³¹

การทำหน้าที่เผยแพร่ความเป็นประชาธิปไตยของ หยุต ดังกล่าว ยังได้สอดคล้องกับแนวทาง
ของรัฐบาลที่กำหนดให้มโนนโยบายส่งเสริมด้านวัฒนธรรม และวัฒนธรรมการใช้กฎหมาย หรือ
วัฒนธรรมทางเนติธรรม หรือนิติธรรม³² ในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2495 เช่นกัน โดยกำหนดให้มีสภา
วัฒนธรรมแห่งชาติ³³ ขึ้นเพื่อทำหน้าที่ ศึกษาค้นคว้า ดัดแปลงเผยแพร่วัฒนธรรมแห่งชาติให้เหมาะสม
กับกาลสมัย โดยมีการตั้งคณะกรรมการสาขาทางนิติธรรม³⁴ เป็นกรรมการสาขาหนึ่งที่อยู่ในกำกับของ
สำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี

นอกจากนี้ หยุต ได้เข้าเป็นกรรมการประจำสำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณี และรอง
ประธานกรรมการสาขาทางเนติธรรม รวมถึงกรรมการพิจารณาวางระเบียบส่งเสริมวัฒนธรรม ตั้งแต่
พ.ศ. 2495 เป็นกรรมการสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ในปี พ.ศ.2498 และเป็นกรรมการสภาวัฒนธรรม
แห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2500³⁵ บทบาทการเป็นกรรมการดังกล่าวของหยุต ได้ส่งผลให้เขามีหน้าที่ในการ
กำกับวางแผนและต้องปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ ซึ่ง หยุต ได้ถูกแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการสาขาทาง

³¹ หยุต แสงอุทัย, “ความรู้เกี่ยวกับเทศบาลสำหรับประชาชน”, *รัฐสภาสาร*, ปีที่ 4 ฉบับที่ 9 7 กุมภาพันธ์ 2499, (พระนคร : โรงพิมพ์รับพิมพ์, 2499), หน้า 9

³² จอมพล ป. พิบูลสงคราม (ประธานสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ) ได้อธิบายการกำหนดให้มีวัฒนธรรมทางเนติธรรมว่า “ ฯลฯ และให้เกิดวัฒนธรรมอีกสาขาหนึ่งเป็นสาขาที่สองคือ ถ้าเขาได้ปฏิบัติตัวตามตัวบทกฎหมายซึ่งได้ออกมาและขอประทานย้าอีกครั้งหนึ่ง คือว่าการได้ตราพระราชกำหนดกฎหมายขึ้นนั้น ก็เพราะเหตุว่าบุคคลจำนวนหนึ่งได้ละเว้นเสียซึ่งไม่ปฏิบัติตามวัฒนธรรมหรือศีลธรรม... จึงเกิดเป็นกฎหมายขึ้น และถ้าทุกคนได้ปฏิบัติตามตัวบทกฎหมายของชาติบ้านเมืองที่ตราเอาไว้ ทั้งในสมัยก่อนและสมัยปัจจุบัน โดยครบถ้วน ก็เชื่อว่าประชาชนของเราก็บังเกิดการมีวัฒนธรรมโดยสมบูรณ์..” และเพื่อสนองความประสงค์ของประธานสภาวัฒนธรรม สำนักวัฒนธรรมทางระเบียบประเพณีจึงได้จัดตั้งคณะกรรมการสาขาเนติธรรมขึ้น รายละเอียดโปรดดู “อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศาสตราจารย์ หยุต แสงอุทัย ม.ปช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส”, วันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2523, หน้า 282.

³³ โปรดดู *พระราชบัญญัติ วัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ.2486*, มาตรา 9.

³⁴ โปรดดู *พระราชบัญญัติ วัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ.2486*, มาตรา 11.

³⁵ “อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศาสตราจารย์ หยุต แสงอุทัย ม.ปช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส”, วันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2523, หน้า 6,8 และ 10.

นิติธรรม โดยหนึ่งในหน้าที่หลัก คือ การเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจทางกฎหมายให้กับประชาชน โดยแปลงภาษาทางกฎหมายให้เป็นภาษาที่เข้าใจง่ายแต่ยังคงความหมายเดิมไว้³⁶

การปฏิบัติหน้าที่ของหยุดในฐานะคณะกรรมการสาขาทางนิติธรรม เห็นได้จากบทบาทการทำงานเผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมายให้กับประชาชน โดย หยุด รับผิดชอบให้ความรู้ด้านกฎหมายอาญาที่จะนำมาอ่านทางวิทยุกระจายเสียงของกรมประชาสัมพันธ์ทุกคืนวันอังคารและเข้าวันอาทิตย์³⁷ รวมถึงการจัดให้มีละครทางวิทยุซึ่งเป็นเนื้อเรื่องเดียวกันกับบทความที่ปรากฏในวารสารรัฐสภาสาร ซึ่งมีเนื้อหาเป็นการสมมติเหตุการณ์โดยมีตัวละครหลักเป็นบิดาและบุตรสนทนากันเรื่องของหลักการประชาธิปไตย³⁸ เป็นต้น อันเป็นการตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาล โดย หยุด ได้อธิบายไว้ดังนี้ ว่า

“คณะกรรมการสาขาทางนิติธรรม ได้มอบหมายให้ข้าพเจ้า (หยุด แสงอุทัย – ผู้เขียน) เป็นผู้รับผิดชอบเผยแพร่กฎหมายอาญา โดยเห็นว่าข้าพเจ้าได้สอนวิชากฎหมายนี้ในสถานการศึกษาชั้นสูงถึง 4 แห่ง บทความกฎหมายอาญาสำหรับประชาชนที่จะบรรยายในวันนี้ และในทุกเช้าวันอาทิตย์จะได้พยายามเขียนให้ง่าย ๆ เพื่อให้ประชาชนที่ไม่มีความรู้ในทางกฎหมายเลยเข้าใจกฎหมายอาญาได้ ทั้งนี้เพื่อสนองความประสงค์ของท่านจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่จะให้งานของคณะกรรมการสาขาทางนิติธรรมในด้านนี้ ได้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนมากที่สุด ...”³⁹

นอกจากการให้ความรู้ทางกฎหมายกับประชาชนแล้วพบว่า หยุด ได้เขียนบทความเกี่ยวกับ“วัฒนธรรมทางนิติธรรมกับรัฐสภา” โดยได้อธิบายถึงความสำคัญ ว่า

“ในคำแถลงนโยบายของรัฐบาล เมื่อวันที่ 3 เมษายน 2495 ณ สภาผู้แทนราษฎร พระที่นั่งอนันตสมาคม จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้กล่าวเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้ใน ข้อ 3 ว่า “รัฐบาลนี้จะส่งเสริมการวัฒนธรรม

³⁶ รายละเอียดโปรดดู, เรื่องเดียวกัน, หน้า 283.

³⁷ หยุด แสงอุทัย, คำบรรยายกฎหมายอาญาสำหรับประชาชน (ทางวิทยุกระจายเสียง), (พระนคร: สำนักพิมพ์รวมสาส์น, 2496), หน้า 3.

³⁸ หยุด แสงอุทัย, คำถาม-คำตอบ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย : พร้อมทั้งคำแปลเป็นภาษาอังกฤษธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร 2502, (กรุงเทพฯ : สันติสุข, 2503).

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

ทั้งในทางคตินิยม นิตินิยม วัตถุประสงค์ และสทธรรมให้เป็นประเพณีประจำชาติ
ยิ่งขึ้น” ซึ่งเป็นการแสดงว่ารัฐบาลปัจจุบันได้เล็งเห็นความสำคัญของการ
ส่งเสริมวัฒนธรรมทั้ง 4 สาขา คือ คตินิยม นิตินิยม วัตถุประสงค์ และสทธรรม
แต่ผู้เขียนเห็นว่า ลำพังแต่รัฐบาลฝ่ายเดียวย่อมจะส่งเสริมวัฒนธรรมทั้ง 4 สาขา
นั้นไม่สำเร็จพร้อมบรมได้ดี จำต้องอาศัยความร่วมมือของสภาผู้แทนราษฎรอีก
ด้วย เพราะในการส่งเสริมวัฒนธรรมนี้จำเป็นต้องอาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือ
อยู่บ้าง เพราะจำเป็นที่จะต้องกำหนดความประพฤติของบุคคล เพื่อให้เป็นไป
ในทางที่ดีงาม นอกจากนั้นแล้วสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเป็นสถาบันอันสำคัญของ
รัฐธรรมนูญ ก็จะต้องกระทำตนให้เป็นเยี่ยงอย่างในวัฒนธรรมที่ดีแก่ประชาชน
อีกด้วย”⁴⁰

จะเห็นได้ว่า การให้เหตุผลของหยุด ที่ปรากฏในหลายบทความข้างต้นนั้น ล้วนเกี่ยวกับ
กฎหมายความรู้ทางประชาธิปไตย และบทบาทการเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายในด้านต่าง ๆ รวมถึง
หน้าที่เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา ของ หยุด ในรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งมี
ลักษณะเป็น “มือกฎหมาย” ทำหน้าที่ร่างกฎหมายให้ตรงกับหลักการที่รัฐบาลต้องการ ซึ่งความคิด
เช่นนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงการทำงานของคณะกรรมการกฤษฎีกา รวมถึงบทบาทข้าราชการประจำด้วย
เช่นกัน จนทำให้ดูราวกับว่า หยุด ได้กลายเป็น “เครื่องมือ” หนึ่งซึ่งรัฐบาลสามารถกำหนดบทบาท
หน้าที่ และมีคำสั่งให้ต้องปฏิบัติตาม ไม่ว่าจะผ่านการร่างกฎหมาย หรือการให้เขียนบทความใน
ลักษณะที่รณรงค์ให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจต่อระบอบประชาธิปไตย ผ่านการสร้างนิทาน
ประชาธิปไตยอันสอดคล้องกับแนวทางการสร้างเสริมประชาธิปไตยตามนโยบายของรัฐบาลในช่วงเวลา
นั้น ขณะเดียวกันก็ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและข้าราชการประจำที่จำต้องปฏิบัติ
ตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ตามที่ หยุด ได้อธิบายหน้าที่ของข้าราชการประจำไว้อย่างชัดเจนว่า

“...ข้าพเจ้ายังไม่ได้เข้าถึงพุทธธรรมอย่างปัจจุบัน ข้าพเจ้าทงคหิดและรำคาญใจ
เป็นอันมาก ผู้ใหญ่บางคนตำหนิข้าพเจ้าว่าทำไมไม่รัฐบาล (รัฐบาลจอมพล ป. พิบูล
สงคราม-ผู้เขียน) ใช้ให้ร่างกฎหมายอะไรก็ร่างกฎหมายให้หมด ข้าพเจ้าตามใจ
รัฐบาลมากเกินไป บางท่านก็ว่าเป็นนักกฎหมายทำไมไม่ร่างกฎหมายอย่างนัก

⁴⁰ หยุด แสงอุทัย, “วัฒนธรรมทางเนติธรรมกับรัฐสภา”, รัฐสภาสาร, ปีที่ 1 เล่มที่ 4 มีนาคม พ.ศ. 2496, (พระนคร : โรงพิมพ์พานิช
ศุภผล, 2496), หน้า 115.

กฎหมาย ทั้ง ๆ ท่านเองก็ไม่มีความรู้ในทางกฎหมายเลย ข้าพเจ้าได้แต่ตอบว่า ข้าพเจ้าเป็นข้าราชการประจำ... ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการวิจารณ์ข้าพเจ้าไปในทางไม่ดี ของประชาชน และหนังสือพิมพ์นี้เป็นเพราะบุคคลดังกล่าวยังไม่มีความเข้าใจดีในระบอบประชาธิปไตย ข้าพเจ้าไม่เห็นมีประเทศไหนที่เขาวินิจฉัยข้าราชการประจำไปในทางที่ไม่ดี เพราะเขารู้ว่าข้าราชการประจำต้องเป็นกลางในทางการเมือง รับผิดชอบใช้รัฐบาลทุกรัฐบาลที่ผลัดเปลี่ยนกันบริหารราชการแผ่นดินตามเสียงข้างมากของราษฎรในประเทศตามที่ปรากฏจากผลของการเลือกตั้งทั่วไปโดยสุจริต และเป็นหน้าที่ของรัฐบาลทุกรัฐบาลที่จะปกป้องข้าราชการประจำของตนจากการวิจารณ์ที่ไม่ชอบ ถ้าประชาชนและหนังสือพิมพ์ยังคงวิจารณ์ข้าราชการประจำในทางที่ไม่ดีอยู่ ก็เท่ากับยุยงให้ข้าราชการฝ่าฝืนคำสั่งของรัฐบาลและรัฐบาลจะบริหารราชการแผ่นดินไปได้โดยราบรื่นได้อย่างไร... และสมมติว่าข้าพเจ้าจะได้ลาออกจากตำแหน่งเลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา เชื่อหรือว่าจะไม่มีนักกฎหมายอื่น เช่น รองเลขาธิการที่จะไม่ดำเนินการอย่างเดียวกับข้าพเจ้า”⁴¹

จากการศึกษาดังกล่าว ทำให้เห็นถึงบทบาทการรับราชการของ หยุต ในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2495 – 2500 การทำหน้าที่ดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติหน้าที่แบบ “ข้าราชการประจำ” ที่ต้องรับใช้รัฐบาลด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ปฏิบัติตามแนวนโยบายของรัฐ และไม่อาจแสดงความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับแนวนโยบายของรัฐบาลได้ ด้วยเหตุที่ว่ารัฐบาลมาจากความต้องการของประชาชน จึงมีหน้าที่ต้องตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน ฉะนั้นข้าราชการประจำจึงจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับนโยบายและคำสั่งของรัฐบาลในขณะนั้น ด้วยแนวความคิดเช่นนี้ทำให้ หยุต ณ ช่วงเวลานั้นกลายเป็นกลไกสำคัญของรัฐบาลที่ทำหน้าที่ร่างกฎหมายมาบังคับใช้ตามความต้องการของรัฐ และหากพิจารณาถึงร่างกฎหมายแต่ละฉบับที่ถูกสร้างขึ้นมานั้น อาทิ พระราชบัญญัติพรรคการเมือง หรือพระราชบัญญัติเทศบาล ต่างก็สะท้อนความต้องการที่จะสร้างและกระจายความเป็นประชาธิปไตยให้กับประชาชน ซึ่งเป็นนโยบายการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยในสังคมไทยให้เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การเผยแพร่แนวคิดประชาธิปไตยในทางนโยบายของกฎหมายหรือการประชาสัมพันธ์นับตั้งแต่ พ.ศ. 2495 กลับสวนกับข้อเท็จจริงทางการเมือง ที่ว่าสถานการณ์ทางการเมือง

⁴¹ หยุต แสงอุทัย “การร่างกฎหมาย” วารสารนิติศาสตร์, ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 วันที่ 25 ธันวาคม 2515, หน้า 110 – 111. ศูนย์นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ.2561, <http://tulawcenter.org/knowledge/content/141> .

เมืองช่วง พ.ศ. 2495 – 2498 ถือเป็นช่วงที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามใช้อำนาจได้อย่างเบ็ดเสร็จในการปราบปรามจับกุมคุมขังกลุ่มต่อต้านอย่างเข้มงวด⁴² จึงทำให้การดำเนินนโยบายของรัฐกับข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติมีความขัดแย้งกันอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม สามารถบริหารประเทศจนถึง พ.ศ. 2500 จึงได้ถูกรัฐประหารจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2500 การรัฐประหารครั้งนี้ได้ส่งผลต่อบทบาทความเป็นมือกฎหมายประจำรัฐบาลของ หยุต อย่างมีนัยยะสำคัญ โดยหัวข้อต่อไปจะแสดงให้เห็นถึงการถูกลดบทบาทความเป็นมือกฎหมายลง และแสดงให้เห็นถึงบทบาทความเป็น “อาจารย์กฎหมาย” ของ หยุต ที่เริ่มมีบทบาทเพิ่มขึ้น

3. “บทบาทของหยุต แสงอุทัยหลังการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2500”

ภายหลังจากที่รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ถูกรัฐประหาร โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในช่วงระยะเวลานับตั้งแต่ภายหลังการรัฐประหารมีการเปลี่ยนรัฐบาล สลับกับการกระทำรัฐประหารเสมอทั้งมีการเปลี่ยนผ่านรัฐบาลหลายชุด⁴³ โดย หยุต ยังคงรับราชการสังกัดคณะกรรมการกฤษฎีกาและปฏิบัติหน้าที่ข้าราชการประจำเรื่อยมาอย่างต่อเนื่องจนถึงรัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร โดยนับตั้งแต่ พ.ศ. 2501 – 2511 หยุต ได้ทำหน้าที่เป็นกรรมการ อนุกรรมการ หรือคณะกรรมการร่างกฎหมายหลายฉบับ ที่เป็นไปตามแนวนโยบายของรัฐในขณะนั้น ๆ อาทิ ผู้แทนของสำนักนายกรัฐมนตรีไปร่วมประชุมพิจารณาเกี่ยวกับร่างสนธิสัญญาทางไมตรีและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกา อนุกรรมการพิจารณาร่างกฎหมายที่เกี่ยวกับการใช้ที่ดิน, กรรมการจัด

⁴² สุชาติ ยิ้มประเสริฐ, ‘แผนชิงชาติไทย’ ว่าด้วยรัฐ และการต่อต้านรัฐสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ : พีเพรส, 2553), หน้า 326.

⁴³ ภายหลังจากการรัฐประหารรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม เมื่อวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2500 ได้มีการจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราว โดยมี นายพจน์ สารสิน เป็นนายกรัฐมนตรีเพื่อดำเนินการเกี่ยวกับการเลือกตั้ง และเพื่อแสวงหาการสนับสนุนจากรัฐบาลต่างประเทศ ภายหลังจากการเลือกตั้งพรรครัฐบาลซึ่งมีนายพจน์ สารสิน เป็นผู้นำพรรค ได้รับคะแนนสูงสุดแต่กลับไม่ยอมรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จึงทำให้เกิดความระส่ำระสายและรัฐสภาจึงได้เลือกจอมพลถนอม กิตติขจรขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี กระทั่งในวันที่ 19 ตุลาคม พ.ศ. 2501 จอมพลถนอม ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และในวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้กระทำการรัฐประหารอีกครั้งหนึ่งโดยดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี กระทั่งอสัญกรรมเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม ทำให้จอมพลถนอม กิตติขจร เข้ามารับนายกรัฐมนตรี จนถึง พ.ศ. 2512 อ้างอิงจาก ทักษ์ เฉลิมเตียรณ, “การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ (Thailand: The Politics of Despotism)”, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548), หน้า 172- 180. และ สถาบันพระปกเกล้า, “ถนอม กิตติขจร (จอมพล)”, สืบค้นเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2561, [http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=ถนอม_กิตติขจร_\(จอมพล\)](http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=ถนอม_กิตติขจร_(จอมพล))

ที่ดินแห่งชาติ⁴⁴, กรรมการในคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, กรรมการในคณะกรรมการพิจารณาปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง, กรรมการพิจารณาชำระสะสางประมวลกฎหมาย⁴⁵ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นการปฏิบัติหน้าที่ราชการโดยทั่วไปของหน่วยงานกฤษฎีกาที่ทำหน้าที่พิจารณากฎหมายตามที่รัฐบาลกำหนด แต่กลับไม่มีบทบาททางรัฐสภาที่โดดเด่นดังเช่นเดิม จึงทำให้บทบาทความเป็น “มือกฎหมาย” ประจำรัฐบาลไม่เด่นชัดเหมือนเช่นรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม กระทั่งในวันที่ 1 ตุลาคม 2511 หยุด จึงออกจากราชการเพื่อรับบำนาญเหตุสูงอายุ

ด้านบทบาทความเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยของ หยุด เริ่มขึ้นใน พ.ศ. 2492 โดยเป็นอาจารย์สอนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และจุฬาลงกรณ์⁴⁶ รับหน้าที่สอนในวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญ กฎหมายการเลือกตั้ง กฎหมายอาญา เป็นต้น โดยจะสอนเพียงปีละหนึ่งรายวิชา ควบคู่ไปกับการทำงานเป็นข้าราชการประจำ กระทั่งปี พ.ศ. 2501 ได้เข้าเป็นอาจารย์ผู้สอนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506⁴⁷ จึงเพิ่มรายวิชาการสอนมากขึ้นจากเพียงหนึ่งรายวิชาเป็นสามรายวิชา ทั้งรับหน้าที่การเป็นอาจารย์สอนกฎหมาย รวมถึงเป็นอาจารย์ควบคุมการทำวิจัยและการสอบวิทยานิพนธ์เรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. 2516⁴⁸ ทั้งยังได้ก้าวไปสู่เกียรติในทางนิติศาสตร์สูงสุด โดยได้รับพระราชทานปริญญานิติศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ทั้งจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และใน พ.ศ. 2516 ได้รับแต่งตั้งให้เป็นราชบัณฑิตในสำนักธรรมศาสตร์และการเมือง ประเภทสังคมศาสตร์ สาขานิติศาสตร์⁴⁹

เมื่อเปรียบเทียบบทบาทการทำงานในฐานะข้าราชการประจำของหยุด แล้ว จะเห็นได้ถึง ความต่างในช่วงรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เรื่อยมาจนถึงรัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจรว่า หยุด ได้มีบทบาทในฐานะการเป็นอาจารย์มากยิ่งขึ้นโดยสังเกตได้จาก การเข้ามามีบทบาทการเป็นอาจารย์ผู้สอนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตั้งแต่ พ.ศ. 2501 และเพิ่มรายวิชาสอนให้มากขึ้นใน พ.ศ. 2506 อันสะท้อนให้เห็นถึงการเพิ่มบทบาทความเป็น

⁴⁴ “อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศาสตราจารย์ หยุด แสงอุทัย ม.ปช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส,” วันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2523, หน้า 11.

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20-26.

⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

“อาจารย์กฎหมาย” มากเสียยิ่งกว่าการเป็น “มือกฎหมาย” ของรัฐบาล จึงทำให้บทบาทมือกฎหมายของ หยุต ได้ถูกหลงลืมและไม่ได้รับความสำคัญในฐานะอดีตผู้ร่างกฎหมาย ดังคำเปรยจาก หยุต เองที่สะท้อนถึงบทบาทที่มีต่อการแสดงความคิดเห็นเพื่อหวังจะให้ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2511 เป็นกฎหมายที่สะท้อนเจตน์จำนงของประชาชนที่แต่กลับถูกตีติง แม้ว่าเขาจะเคยร่างรัฐธรรมนูญมาหลายฉบับแล้วก็ตาม อันสะท้อนถึง “ขาลง” ต่อบทบาทมือกฎหมายอย่างชัดเจน

“...มีหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งมาขอสัมภาษณ์ว่า ข้าพเจ้าเองมีความคิดเห็นอย่างไร ข้าพเจ้าคิดว่า ถ้าข้าพเจ้าออกความเห็นเกี่ยวกับร่างรัฐธรรมนูญ (ร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2511-ผู้เขียน) ก็อาจเป็นประโยชน์แก่สภาร่างรัฐธรรมนูญบ้าง เพราะอย่างน้อยข้าพเจ้าก็เคยร่วมมืออย่างใกล้ชิดในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ 2492 และฉบับ 2495 แต่เมื่อหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นตีพิมพ์คำให้สัมภาษณ์ไปแล้ว ได้มีผู้ใหญ่ในรัฐบาลขณะนั้นได้ตำหนิข้าพเจ้าว่า เป็นข้าราชการไม่ควรวิจารณ์ร่างรัฐธรรมนูญ ถ้าอยากวิจารณ์ก็ลาออกจากการเป็นข้าราชการประจำเสียก่อน ซึ่งแม้จนบัดนี้ ข้าพเจ้ายังไม่เข้าใจในฐานะประชาชนพลเมืองคนหนึ่ง ซึ่งอยากจะให้รัฐธรรมนูญสมบูรณ์จะวิจารณ์ไม่ได้ ในเมื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไปวิจารณ์ได้”⁵⁰

หากพิจารณาบทบาทของ หยุต ในช่วงระยะเวลาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ภายใต้อำนาจรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม หยุต ถือเป็นผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากในการเข้ามาเป็นส่วนเสริมเพื่อขับเคลื่อนนโยบายของรัฐบาล ผ่านการเป็นผู้สร้างกฎหมายจำนวนมากที่ตอบสนองต่อนโยบายของรัฐ แต่เมื่อบริบททางการเมืองเปลี่ยนแปลง จะพบว่า บทบาทการขับเคลื่อนนโยบายด้านประชาธิปไตยที่เคยกระทำเมื่อรัฐบาลเดิมแผ่วเบาลงไป อย่างไรก็ตาม การเผยแพร่ความคิดเห็นด้านประชาธิปไตยของ หยุต ได้ปรากฏอย่างต่อเนื่องในรูปแบบของตำราเรียน หรือคำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญ อันเป็นช่วงเวลาที่เขาเริ่มบทบาท “อาจารย์กฎหมาย” อย่างเข้มข้นมากขึ้น และกลายเป็นผู้มีอิทธิพลในกฎหมายไทย ทำให้ในระยะเวลาต่อมา ปัญญาชนหัวก้าวหน้าจึงหันกลับไปศึกษาคำอธิบายทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ และหยิบยกคำอธิบายบางแง่มุมของ หยุต และจัดกลุ่มให้เป็นนักกฎหมายที่ชื่นชอบต่อระบอบ

⁵⁰ หยุต แสงอุทัย, “การร่างกฎหมาย”, *วารสารนิติศาสตร์*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 วันที่ 25 ธันวาคม 2515, หน้า 78, ศูนย์นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2561, <http://tulawcenter.org/knowledge/content/140>.

อย่างไรก็ตาม บทความชิ้นนี้มีความสับสนต่อเรื่องระยะเวลาที่ตีพิมพ์เนื่องจาก *วารสารนิติศาสตร์* ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 บทความการร่างกฎหมายของ หยุต แสงอุทัย ระบุว่า “ต่อจากเล่ม 1 ตอน 2 กันยายน 2512” ตามที่ระบุไว้ใน หน้า 106.

ประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม ในหัวข้อต่อไปจะเป็นการศึกษาที่แสดงถึงความเห็นอีกด้านหนึ่งของหยุดอันมีลักษณะประนีประนอมต่อระบอบอำนาจนิยม

4. “การรับรองความชอบธรรมของการรัฐประหาร”

ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า การเข้าสู่อำนาจนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ครั้งที่สองนี้เกิดจากการรัฐประหารที่นำโดยจอมพล ผิน ชุณหะวัณ ที่จี๊ให้นายควง อภัยวงศ์ออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี การรัฐประหารครั้งนี้ยังกลายเป็นการวางบรรทัดฐานเกี่ยวกับการรัฐประหารในประเทศไทย เนื่องจากกองบัญชาการทหารแห่งประเทศไทยได้ออกแถลงการณ์ฉบับที่ 15⁵¹ ลงวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 โดยใจความแล้วสรุปได้ว่าหากเกิดการรัฐประหารที่แม้ไม่เป็นไปตามกระบวนการตามรัฐธรรมนูญ แต่หากคณะรัฐประหารสามารถกุมอำนาจการปกครองประเทศได้สำเร็จ และพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยให้ตรารัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นก็แสดงว่าการรัฐประหารนั้นเสรีจสมบูรณ และคณะรัฐประหารได้กลายเป็นรัฐาธิปัตย์ซึ่งมีความชอบธรรมในการบริหารราชการบ้านเมือง⁵²

ภายหลังการรัฐประหาร คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จนกระทั่งวันที่ 29 พฤศจิกายน 2494 ได้เกิดการรัฐประหารตัวเองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งการรัฐประหารตัวเองครั้งนี้ได้มีการประกาศแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีชั่วคราว โดยมีคณะผู้บริหารประเทศชั่วคราวเป็นผู้ลงนามประกาศให้จอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี โดยไม่มีพระบรมราชโองการจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแต่อย่างใด ทั้งมีการประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญ

⁵¹ “แถลงการณ์ฉบับที่ 15”, “หนังสือพิมพ์เกียรติศักดิ์ฉบับลงวันที่ 13 พฤศจิกายน 2490 ได้กล่าวถึงปัญหาในระหว่างที่เกิดรัฐประหาร กล่าวคือ การลาออกของรัฐบาลเก่าและการเข้ามาของรัฐบาลใหม่ ปัญหานี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในกรณีรัฐประหารทุกกรณี การกระทำรัฐประหารนั้นในขั้นแรกเป็นการละเมิดรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่ใช้อยู่ปัจจุบัน แต่เมื่อได้กระทำรัฐประหารสำเร็จจนผู้กระทำได้เข้าครองอำนาจอันแท้จริงในรัฐแล้ว ผู้กระทำการรัฐประหารก็เป็นรัฐาธิปัตย์ มีอำนาจเลิกล้มรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่ใช้อยู่ได้ และอาจออกรัฐธรรมนูญและกฎหมายใหม่ได้ บรรดาการกระทำที่เป็นการละเมิดรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่ใช้อยู่เดิมนั้นไม่เป็นการละเมิดต่อไป ฉะนั้นเมื่อคณะทหารได้ก่อรัฐประหารสำเร็จเรียบร้อยแล้ว และได้ขอพระราชทานให้ตรารัฐธรรมนูญใหม่ประกาศใช้แล้ว รัฐธรรมนูญฉบับเดิมนั้นเป็นอันเลิกล้มไป โดยเหตุนี้คณะรัฐมนตรีชุดเก่าซึ่งแต่งตั้งโดยอาศัยตามรัฐธรรมนูญเดิมก็ต้องหมดไปด้วย ไม่จำเป็นจะต้องให้คณะรัฐมนตรีชุดเดิมต้องลาออก ฉะนั้นในกรณีนี้จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะรัฐมนตรีโดยอาศัยอำนาจตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้ทีเดียว และขอได้โปรดเข้าใจเพิ่มเติมด้วยว่ามีใช้แต่คณะรัฐมนตรีเท่านั้นที่หมดไปในตัว แม้แต่สถาบันต่าง ๆ ที่มีอยู่ตามรัฐธรรมนูญเดิม เช่น พฤษสภา และสภาผู้แทนก็เป็นอันเลิกล้มไปในตัวด้วยเหมือนกัน” อ้างใน นิธิณี ทองแท้, “สถาบันพระมหากษัตริย์กับกระบวนการสร้างรัฐธรรมนูญจารีตประเพณีว่าด้วยการรัฐประหาร”, *วารสารนิติสังคมศาสตร์*, ปีที่ 5 ฉบับที่ 2/2555 กรกฎาคม – ธันวาคม, หน้า 56.

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2492 และประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2495 แต่กลับไม่มีการลงพระปรมาภิไธยจากพระมหากษัตริย์ ซึ่งต่างจากการรัฐประหารครั้งที่ผ่านมาที่ให้ความสำคัญกับการลงพระปรมาภิไธยแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี หรือการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ⁵³

ทั้งนี้ ใน พ.ศ. 2496 ได้ปรากฏคำพิพากษาศาลฎีกาเกี่ยวกับเหตุการณ์รัฐประหาร วันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ในเชิงการรับรองสถานะและความชอบธรรมของคณะรัฐประหาร โดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496 มีเนื้อหาว่า

“ศาลฎีกาพิจารณาแล้วใน พ.ศ. 2490 คณะรัฐประหารได้ยึดอำนาจการปกครองประเทศไทยได้เป็นผลสำเร็จ การบริหารประเทศชาติในลักษณะเช่นนี้ คณะรัฐประหารย่อมมีอำนาจที่จะเปลี่ยนแปลง แก้ไขยกเลิก และออกกฎหมายตามระบบแห่งการปฏิวัติเพื่อบริหารประเทศชาติต่อไปได้มีฉะนั้นประเทศชาติอาจจะตั้งอยู่ด้วยความสงบไม่ได้ ดังนั้นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2490 จึงเป็นกฎหมายอันสมบูรณ์ จำเลยจึงเป็น ร.ม.ต. ว่าการกระทำการคลังโดยชอบ”⁵⁴

นอกจากการยืนยันความชอบธรรมของการรัฐประหารที่ปรากฏในคำพิพากษาของศาลฎีกาแล้ว หยุต ก็ได้ออกมาแสดงความคิดเห็นยืนยันความชอบธรรมผ่านการแปลคำพิพากษาของศาลฎีกา เยอรมันไว้ท้ายคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496 ว่า

“คำพิพากษานี้ เป็นตัวอย่างอันดีที่จะพิจารณาว่าศาลยุติธรรมจำต้องรับรองผลของการปฏิวัติหรือรัฐประหารซึ่งทำได้สำเร็จ และผู้กระทำได้กลายเป็นผู้มีอำนาจอันแท้จริงในรัฐอย่างแน่นอน โดยที่การรัฐประหารเมื่อ พ.ศ. 2490 มีลักษณะอย่างเดียวกับการปฏิวัติเยอรมัน ค.ศ. 1918 หลังสงครามโลกครั้งแรก ผู้เขียน (หมายถึง หยุต แสงอุทัย) จึงขอโอกาสนี้แปลคำพิพากษาศาลฎีกา เยอรมัน เพื่อเป็นการเทียบเคียงดังต่อไปนี้

⁵³ เรื่องเดียวกัน

⁵⁴ รายละเอียดโปรดดู “คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496”, สืบค้นเมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561, <https://deka.in.th/view-51212.html>.

... อำนาจของรัฐใหม่อันเกิดขึ้นโดยการปฏิวัตินี้ ในทางรัฐธรรมนูญจะปฏิเสธไม่ยอมรับรองหาได้ไม่เพราะการผิดต่อกฎหมายในการก่อให้เกิดการปฏิวัติขึ้นนั้นหาเป็นการขัดแย้งกับอำนาจนั้นแต่ประการใดไม่เพราะการขอด้วยกฎหมายแห่งการก่อให้เกิดขึ้นย่อมไม่ใช่คุณลักษณะอันเป็นสาระสำคัญของอำนาจรัฐแต่อย่างใดเลย รัฐไม่อาจดำรงอยู่ได้โดยปราศจากอำนาจของรัฐ ทันทิที่อำนาจเก่าได้ถูกขจัดให้หมดไปทันใดนั้นอำนาจใหม่ซึ่งสามารถกระทำการได้สำเร็จย่อมเข้ามาแทนที่อำนาจเก่า วิถีทางแห่งการปฏิวัติได้แสดงด้วยว่าอำนาจใหม่ได้เกิดขึ้นอย่างผู้ครอบครองรัฐ ภายหลังจากที่อำนาจเก่าได้ถูกทำลายลงไปแล้ว และยังคงอยู่ในการคลี่คลายจัดสรรอย่างมั่นคง

... รัฐบาลของประชาชน (คือรัฐบาลปฏิวัติ) ได้ดำเนินการสำเร็จทุกหนทุกแห่ง และสามารถจัดกลุ่มของประชาชนที่ขัดขึ้นโดยอาศัยปัจจัยแห่งอำนาจที่รัฐบาลนี้มีอยู่ได้สำเร็จเด็ดขาด เท่านั้นก็เป็นอันเพียงพอที่อำนาจที่รัฐบาลนี้มีอยู่อย่างแท้จริงจะได้รับรองจากกฎหมาย”⁵⁵

การเทียบเคียงคำพิพากษาของศาลเยอรมันเพื่อนำมาอธิบายกับคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496 นี้ เป็นคำอธิบายที่ หยุต อธิบายให้เห็นว่าหากคณะรัฐประหารสามารถที่จะยึดอำนาจสำเร็จ จะกลายเป็นผู้มีอำนาจแท้จริงในการบริหารประเทศ จึงทำให้รัฐธรรมนูญจำเป็นที่จะต้องให้การรับรองคณะรัฐประหารไปโดยปริยาย

และเพื่อที่จะทำความเข้าใจการให้เหตุผลการรับรองอำนาจคณะรัฐประหารอย่างแท้จริงนั้น ผู้ศึกษาได้พบว่า หยุต ได้สร้างคำอธิบายทางรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับการ “ปฏิวัติ” และ “รัฐประหาร” รวมถึงการรับรองความชอบธรรมของคณะรัฐประหารในตำราทางรัฐธรรมนูญหลายเล่ม ซึ่งล้วนเป็นคำอธิบายที่น่าสนใจที่มักจะพบเจอในคำอธิบายทางรัฐธรรมนูญที่ผลิตขึ้นในช่วงเวลาที่ประเทศไทยถูกปกครองโดยคณะรัฐประหาร ดังนี้

คำอธิบายที่ให้ความหมายของการปฏิวัติ

“หมายถึงการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล โดยการใช้กำลังบังคับ การปฏิวัติทุกครั้งจึงเป็นการผิดกฎหมาย แต่ถ้าทำสำเร็จจนถึงได้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยในรัฐ สิ่งที่เกิด

⁵⁵ สมชาย ปรีชาศิลปกุล, “การปรองดองกับอำนาจนิยมของนักนิติศาสตร์ไทยกระแสหลัก”, *ฟ้าเดียวกัน*, ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 มกราคม - มีนาคม, พ.ศ. 2544, หน้า 146.

กฎหมายก็กลายเป็นสิ่งที่ชอบด้วยกฎหมาย เพราะผู้ทำการปฏิวัติสำเร็จมีอำนาจให้รัฐธรรมนูญใหม่ได้ และก่อตั้งสถาบันต่าง ๆ ในทางรัฐธรรมนูญเช่นประมุขแห่งรัฐ สถานิติบัญญัติและศาลขึ้นใหม่ และย่อมอยู่ที่เจตน์จำนงของผู้ทำการปฏิวัติสำเร็จที่จะเลิกล้างรัฐธรรมนูญเดิมทั้งหมดหรือแต่บางส่วน และอยู่ที่เจตน์จำนงของผู้ทำการปฏิวัติสำเร็จที่จะเลิกใช้กฎหมาย ที่บัญญัติอยู่ก่อนหน้าปฏิวัติเพียงใดหรือไม่ ในกรณีที่ไม่เลิกใช้กฎหมายที่ใช้อยู่ก่อนหน้าปฏิวัติ กฎหมายนั้นก็คงใช้บังคับได้ เพราะถือว่าเป็นกฎหมายของรัฐ ซึ่งเป็นรัฐอันเดียวกับรัฐก่อนหน้าปฏิวัตินั้นเอง หาใช้กฎหมายของรัฐบาลไม่...⁵⁶

นอกจากนี้ หยุต ยังได้อธิบายเกี่ยวกับอำนาจในการเกิดรัฐธรรมนูญไว้ในตำรารัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2500 ว่า

“รัฐธรรมนูญ ย่อมเกิดได้ 2 ประการ คือ

1. เกิดโดยการตัดสินใจฝ่ายเดียวของผู้ที่มีอำนาจให้รัฐธรรมนูญได้
2. เกิดโดยการตกลงระหว่างผู้ที่มีอำนาจให้รัฐธรรมนูญ

ในข้อ 1 รัฐธรรมนูญที่เกิดจากการตัดสินใจฝ่ายเดียวของผู้ที่มีอำนาจให้รัฐธรรมนูญ หมายความว่าถึงในขณะที่ยังมีรัฐธรรมนูญนั้นผู้ให้รัฐธรรมนูญเป็นผู้มีอำนาจฝ่ายเดียวที่จะให้รัฐธรรมนูญ ซึ่งอาจเป็นโดย

... ข. ฝ่ายที่ทำการปฏิวัติหรือรัฐประหาร กระทำการปฏิวัติ สำเร็จโดยเข้าครองอำนาจในรัฐ จึงได้ให้รัฐธรรมนูญแก่ราษฎรทำให้รัฐธรรมนูญโดยวิธีนี้เกิดจากการตัดสินใจฝ่ายเดียวของผู้ที่มีอำนาจให้รัฐธรรมนูญ⁵⁷

⁵⁶ หยุต แสงอุทัย, คำถาม-คำตอบ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย : พร้อมทั้งคำแปลเป็นภาษาอังกฤษธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร 2502, (กรุงเทพฯ : สันติสุข, 2502), หน้า 7-8. ทั้งนี้ หยุต ได้ชี้แจงความแตกต่างของคำว่า “ปฏิวัติ” และ “รัฐประหาร” ว่า “ผู้เขียนเห็นว่าควรจะถือว่า รัฐประหาร เป็นการปฏิวัติประเภทหนึ่งซึ่งผู้กระทำการรัฐประหารใช้เครื่องมือของรัฐที่มีอยู่แล้ว เช่น นายทัพนายกองใช้กองทหารเข้ายึดอำนาจการปกครอง”, เรื่องเดียวกัน, หน้า 13-14.

⁵⁷ หยุต แสงอุทัย, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และรัฐธรรมนูญทั่วไป, (พระนคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2500), หน้า 197 - 198.

และเมื่อพิจารณาถึงประเด็น “การชอบด้วยกฎหมายของรัฐธรรมนูญ” ที่แม้รัฐธรรมนูญฉบับนั้นเกิดขึ้นจากการประกาศใช้ของคณะรัฐประหารก็ตาม หยุค ได้อธิบายถึงประเด็นนี้ไว้ในตำรา รัฐธรรมนูญไว้อย่างน่าสนใจว่า

“... ได้กล่าวมาแล้วว่า การชอบด้วยกฎหมายของรัฐธรรมนูญไม่ได้หมายความว่า รัฐธรรมนูญนั้นจะต้องบัญญัติไว้โดยวิถีทางที่ชอบด้วยกฎหมาย คือ โดยวิถีทาง รัฐธรรมนูญในกรณีที่แก้ไขเพิ่มเติม หรือในกรณีให้ใหม่โดยผู้มีอำนาจให้ รัฐธรรมนูญฉบับนั้น เพราะจะเป็นสิ่งที่น่าขันที่จะให้รัฐธรรมนูญฉบับหนึ่งยังคงอยู่ ได้บังคับแห่งรัฐธรรมนูญฉบับเดิมที่เลิกใช้แล้ว นอกจากนี้รัฐธรรมนูญย่อมไม่ใช่ รัฐธรรมนูญที่ชอบด้วยกฎหมายโดยอาศัยเหตุที่รัฐธรรมนูญใหม่ได้ยกเลิก รัฐธรรมนูญเก่า เพราะถ้าเป็นดังนั้นในกรณีที่ไม่มีกรยกเลิกรัฐธรรมนูญเดิม รัฐธรรมนูญก็จะยังคงใช้บังคับได้อยู่ต่อไปอีก จริงอยู่บางที่รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ บัญญัติขึ้นถูกต้องตามวิถีทางของรัฐธรรมนูญฉบับเก่า แต่การบัญญัติขึ้นโดย วิถีทางที่ถูกต้องนี้ไม่เกี่ยวกับปัญหาที่ว่ารัฐธรรมนูญนั้นชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ แต่ย่อมอาศัยการมีอำนาจอันแท้จริงของผู้ให้รัฐธรรมนูญและการยอมรับรอง อำนาจนั้นโดยทั่ว ๆ ไป ไม่ว่าจะการยอมรับรองนั้นจะเป็นไปโดยสมัครใจหรือไม่ ฉะนั้นการที่จะมาพิจารณาในขณะนี้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489 ฉบับ 2490 และฉบับ 2492 เป็นรัฐธรรมนูญที่ชอบด้วย กฎหมายหรือไม่จึงไม่มีความหมายเพราะได้มีการรับรองอำนาจนี้โดยทั่ว ๆ ไปอยู่ แล้ว

...การชอบด้วยกฎหมายรัฐธรรมนูญในระบอบประชาธิปไตยนั้น เกิดจากความคิด ที่ว่ารัฐก็คือเอกราชในทางการเมืองของราษฎร ฉะนั้นรัฐจะมีการปกครองระบอบ ใดจึงอยู่ที่เจตน์จำนงของราษฎรที่อิสระความจริงเจตน์จำนงของราษฎรในการที่ จะให้รัฐธรรมนูญนั้นย่อมไม่ผูกพันกันกับแบบพิธี และอาจแสดงออกโดยทางอื่น นอกจากการเลือกตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติรัฐธรรมนูญหรือสภาร่างรัฐธรรมนูญก็ได้”⁵⁸

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 204 – 206.

จะเห็นได้ว่า หยุต ได้สร้างคำอธิบายทางรัฐธรรมนูญ⁵⁹ เกี่ยวกับการรัฐประหารเอาไว้อย่างชัดเจน ตั้งแต่การใช้อำนาจปฏิวัติที่เป็นการบังคับใช้อำนาจในทางที่ไม่ชอบโดยกฎหมาย ซึ่งหากการปฏิวัตินั้นสำเร็จลุล่วง คณะปฏิวัติหรือคณะรัฐประหารก็มีอำนาจที่ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับเดิมต่อไป หรือล้มเลิกรัฐธรรมนูญฉบับเก่าและประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ขึ้นมาแทนที่ โดยรัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้จะต้องผ่านการยอมรับและรับรองอำนาจนั้นโดยทั่วไป ซึ่งวิธีการในการรับรองอำนาจนั้นไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นจากความยินยอมพร้อมใจของประชาชน หรือการแสดงออกผ่านการเลือกตั้ง หรือการแสดงประชามติ เพียงแต่คณะรัฐประหารสามารถสยบกลุ่มผู้ไม่เห็นด้วยลงได้ การรัฐประหารและการประกาศใช้รัฐธรรมนูญที่มาจากรัฐประหารก็จะกลายเป็นกฎหมายที่รับอำนาจการรัฐประหารไว้โดยชอบแล้ว ดังตัวอย่างที่ หยุต ได้อธิบายว่า

“รัฐธรรมนูญอาจเกิดขึ้น โดยฝ่ายที่ทำการปฏิวัติหรือรัฐประหารสำเร็จโดยเข้าครองอำนาจในรัฐ และมีอำนาจในการให้รัฐธรรมนูญ ในกรณีนี้รัฐธรรมนูญย่อมเกิดขึ้นจากการตัดสินใจฝ่ายเดียวของฝ่ายที่ทำการปฏิวัติหรือรัฐประหารนั้น เช่น คำสั่งคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 3 ในเรื่องนี้เมื่อมีการปฏิวัติหรือรัฐประหารเกิดขึ้นใหม่ ๆ ก็เป็นฐานะในทางข้อเท็จจริงไปก่อน ต่อเมื่อระยะเวลาผ่านไปเร็วบ้างช้าบ้าง อำนาจของผู้ที่ทำการปฏิวัติ หรือผู้ทำรัฐประหารก็เป็นอำนาจอันแท้จริงและเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในรัฐและเมื่อนั้นก็ถือว่าการทำปฏิวัติและรัฐประหารสำเร็จบริบูรณ์ ผู้ทำการปฏิวัติหรือรัฐประหารจึงมีอำนาจให้รัฐธรรมนูญ”⁶⁰

การสร้างคำอธิบายที่ประนีประนอมต่อระบอบอำนาจนิยมของหยุต อาจอนุมานได้ว่าเขาได้รับอิทธิพลจากการที่ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศเยอรมันซึ่งอยู่ในช่วงระยะเวลาของศตวรรษที่ 20 ซึ่งการศึกษานิติศาสตร์ขณะนั้นตกอยู่ภายใต้กระแสความคิดแบบสำนักกฎหมายบ้านเมือง (legal

⁵⁹ หยุต แสงอุทัย ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับการรับรองอำนาจของคณะรัฐประหารปรากฏในตำราคำอธิบายรัฐธรรมนูญหลายเล่ม อาทิ หยุต แสงอุทัย, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และรัฐธรรมนูญทั่วไป, (พระนคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2500), หน้า 197 - 198, 204 - 206, หยุต แสงอุทัย, คำถาม-คำตอบ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย : พร้อมทั้งคำแปลเป็นภาษาอังกฤษรัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร 2502, (กรุงเทพฯ : สันติสุข, 2502), หน้า 7-8, 74, 77 - 79., หยุต แสงอุทัย, คำบรรยายกฎหมายรัฐธรรมนูญของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515), หน้า 11 - 12, 14. และ หยุต แสงอุทัย, คำอธิบายธรรมนูญปกครองราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2515, (กรุงเทพฯ : นิติบรรณการ, 2515), หน้า 166 - 167.

⁶⁰ หยุต แสงอุทัย, คำอธิบายธรรมนูญปกครองราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2515, หน้า 166 - 167.

Positivism) ที่ก่อตัวขึ้นช่วงศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา⁶¹ เน้นการศึกษาเฉพาะหลักการทางกฎหมายที่มีลักษณะเป็นนิติศาสตร์โดยแท้ ที่ไม่คำนึงถึงประวัติศาสตร์ เน้นเฉพาะตำราและตัวบทซึ่งมีผลทำให้นิติศาสตร์เป็นวิชาที่บริสุทธิ์และเป็นอิสระจากทุกอย่าง ไม่ว่าจะประวัติศาสตร์ หรือศีลธรรม จึงทำให้การอธิบายของหยุด มีลักษณะผ่อนปรนไปตามเนื้อหาและหลักการของกฎหมายที่อยู่ภายใต้ระบอบการปกครองแบบรัฐประหาร

นอกจากนี้ การสร้างคำอธิบายต่อธรรมนูญการปกครองของหยุด ได้เทียบเคียงคำอธิบายรัฐธรรมนูญทั่วไปจากหนังสือคำสอนรัฐธรรมนูญของศาสตราจารย์ คาร์ล ชมิตต์ (Carl Schmitt)⁶² และหากพิจารณาถึง “ทฤษฎีรัฐธรรมนูญ” ของคาร์ล ชมิตต์ จะพบว่า รัฐธรรมนูญเกิดขึ้นจากการตัดสินใจทางการเมืองเพียงฝ่ายเดียวของผู้ทรงอำนาจสถาปนาหรือผู้ที่สามารถยึดอำนาจสูงสุดได้ในเวลานั้น จึงทำให้มีอำนาจในการให้หรือยกเลิกรัฐธรรมนูญ โดยการตัดสินใจที่ปรากฏออกมาในรูปแบบรัฐธรรมนูญย่อมแสดงให้เห็นถึงเจตจำนงของผู้ทรงอำนาจสถาปนา และความสมบูรณ์ของรัฐธรรมนูญนั้นย่อมจะไม่มีกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ใดที่จะต้องมาอนุญาติ หรือให้ความชอบธรรมอีก เพราะรัฐธรรมนูญที่เกิดขึ้นจากผู้มีอำนาจสถาปนารัฐธรรมนูญย่อมสมบูรณ์โดยตัวเอง⁶³ จึงทำให้อิทธิพลของคาร์ล ชมิตต์ ปรากฏในคำอธิบายอธิบายทางรัฐธรรมนูญของหยุด ในช่วงที่มีการปกครองภายใต้คณะรัฐประหาร ฉะนั้น ไม่น่าแปลกใจว่าเมื่อใดที่เกิดการรัฐประหาร เราจึงพบเห็นคำอธิบายในลักษณะดังกล่าวของหยุด ปรากฏขึ้น นอกจากนี้การสร้างคำอธิบายที่อยู่ภายใต้ฐานความคิดแบบคาร์ล ชมิตต์ ยังคงฝังรากลึกกลงในการสร้างคำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญซึ่งปรากฏผ่านคำอธิบายของนักกฎหมายส่วนใหญ่ของสังคม ที่มีลักษณะประนีประนอมและยอมรับต่อระบอบอำนาจนิยม และมีแนวโน้มว่ากระแสดังกล่าวจะยังคงอยู่กับสังคมไทยในเวลานี้เช่นกัน

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทความชิ้นนี้เลือกที่จะนำเสนอ หยุด แสงอุทัย ในด้านที่ต่างออกไปจากภาพลักษณ์ของ “อาจารย์กฎหมาย” ตามที่อยู่ในความเข้าใจของนักศึกษากฎหมาย และภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นจากปัญญาชนหัวก้าวหน้า เพื่อแสดงให้เห็นบทบาท “มือกฎหมาย” ที่เป็นกลไกหนึ่งของรัฐบาลซึ่งมีหน้าที่

⁶¹ ปรีดี เกษมทรัพย์, *นิติปรัชญา*, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพฯ : คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548), หน้า 254.

⁶² หยุด แสงอุทัย, *คำอธิบายธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2515*, (กรุงเทพฯ : นิติบรรณการ, 2515), หน้า ข.

⁶³ ปิยะบุตร แสงกนกกุล, *รัฐธรรมนูญ ประวัติศาสตร์ข้อความคิด อำนาจสถาปนาและการเปลี่ยนผ่าน*, (นนทบุรี : ฟาเดียวกัน, 2559), หน้า 31-32. ทั้งนี้สังเกตว่า การให้คำอธิบายของหยุด แสงอุทัย ที่มีต่อ “การชอบด้วยกฎหมายของรัฐธรรมนูญ” มีความคล้ายคลึงกับคำอธิบายของคาร์ล ชมิตต์ อย่างมาก

ต้องปฏิบัติตามแนวทางนโยบายของผู้นำประเทศในแต่ละเวลานั้น ทั้งยังได้ทำการศึกษา คำอธิบายทางรัฐธรรมนูญในด้านที่ประนีประนอมต่อระบอบอำนาจนิยม ด้วยวิธีการศึกษาแบบ “กฎหมายคือการเมือง” ที่สะท้อนให้เห็นอุดมการณ์หรืออิทธิพลบางอย่างที่ถูกแฝงไว้ในบทเรียน ตำราทางกฎหมาย หรือการแสดงความเห็นทางกฎหมายของอาจารย์กฎหมายเอง การศึกษานี้ทำให้เห็นว่า หยุค แสงอุทัย ต่างก็เป็นนักกฎหมายที่แม้จะมีการถูกสร้างภาพลักษณ์ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาให้เป็น ผู้ที่ศรัทธาและยึดมั่นต่อระบอบประชาธิปไตยเพียงด้านเดียว แต่ยังมีอีกด้านหนึ่งของความคิดที่ต้อง โอนอ่อนตามกฎหมายของคณะรัฐประหาร แม้ หยุค จะให้เหตุผลว่าการอธิบายในลักษณะดังกล่าวเป็นการ อธิบายอย่างเป็นกลางและเป็นไปตามหลักวิชาก็ตามซึ่งก็ได้สะท้อนถึงอิทธิพลที่ได้รับมาจาก แนวคิดแบบ “ปฏิธานนิยม” ที่เมื่อผู้ใดขึ้นเป็นรัฐอธิปัตย์ก็ย่อมมีอำนาจในการจะออกกฎหมายนั้น และ ส่งผลให้ข้าราชการอันเป็นกลไกการทำงานของรัฐจะต้องปฏิบัติหน้าที่และเชื่อฟังต่อคำสั่งนั้น ๆ การศึกษาถึงบุคคลผู้มีอิทธิพลในกฎหมายไทยนี้ อาจสามารถสะท้อนภาพลักษณ์ของนักกฎหมาย ส่วนมากในประเทศไทย ที่ยึดมั่นและสร้างอธิบายตามตัวบทกฎหมาย โดยเชื่อว่าเป็นการกระทำที่ถูก หลักวิชา มีความบริสุทธิ์ และเป็นกลาง ซึ่งกระแสแนวคิดนี้ยังคงปรากฏอยู่ในความคิดของนักกฎหมาย กระแสหลักในปัจจุบันเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม มุมมองที่มีต่อ หยุค แสงอุทัย ที่ผู้เขียนเลือกนำเสนอขึ้นมาเป็นเพียงการ แสดงให้เห็นถึงด้านที่ต่างไป และอาจมีอีกหลายมุมมองที่ยังไม่ได้มีการศึกษา การศึกษาอุดมการณ์ ความคิดของอาจารย์กฎหมายที่มีอิทธิพลต่อกฎหมายไทย ยังคงเป็นอีกช่องว่างหนึ่งที่ไม่ได้ถูกศึกษา มากนัก แต่กลับเป็นช่องว่างที่มีอิทธิพลและส่งผลต่อความคิดของนักศึกษากฎหมายอย่างมาก การ หวนกลับมาศึกษาความคิดของผู้เป็นอาจารย์จึงอาจเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถช่วยทำให้เกิดความเข้าใจ ต่อระบบความคิดของนักกฎหมายไทยได้เช่นกัน

References

- อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศาสตราจารย์ หยุต แสงอุทัย ม.ป.ช., ม.ว.ม., ท.จ.ว. ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส [Memorial book for funeral of Professor Yoot Saeng-Uthai], on 19 April 1980 at Mennah Pubplassariyaporn Tepsirintaravas temple]. (in Thai)
- “คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496” [The Supreme Court decision No. 45/1953]. Dekka. Accessed February 12, 2018. <https://deka.in.th/view-51212.html>. (in Thai)
- “ถนอม กิตติขจร (จอมพล)” [Thanom Kittikachorn (Marshal)]. King Prajadhipok’s Institute. Accessed October 29, 2018. [http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=ถนอมกิตติขจร_\(จอมพล\)](http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=ถนอมกิตติขจร_(จอมพล)). (in Thai)
- Charnvit Kasetsiri. *ประวัติศาสตร์การเมืองไทยสยาม พ.ศ. 2475 – 2500* [A Political History of Thailand Siam 1932 – 1952]. Bangkok: the Foundation for the Promotion of Social Sciences and Humanities Textbooks Project, 2008. (in Thai)
- Gen. Por Piboonsongkharm. “คำขวัญของท่านนายกรัฐมนตรี” [Motto of the Prime Minister]. *Parliament Journal*, Year 1 No. 1 December 1952. Pranakorn : Karn rod fire Pubish. (1952). (in Thai)
- Nattapoll Chaiching, “ความชอบด้วยระบอบ”: วิวาทะว่าด้วยอำนาจของ “รัฐธรรมนูญปีตย์” นำคำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญ (2475-2500) [the Legitimacy of the System”: the Controversial ideas on Sovereignty and the Constitutional Explanation (1932 – 1957)]. *Art and Culture Magazine* 28, No. 03 (2007). (in Thai)
- Nattapoll Chaiching. “ประวัติศาสตร์การเมืองว่าด้วยหมวดพระมหากษัตริย์ในรัฐธรรมนูญ : การต่อสู้ระหว่างนักกฎหมายไทย 2 สำนัก” [The Political History on the article of the King in the Constitution: the confrontation between the two groups of Thai legal intellectuals]. *Same Sky* 6, No. 3 (2008). (in Thai)
- Nattapoll Chaiching. การเมืองไทยสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามภายใต้ระเบียบโลกของสหรัฐอเมริกา (พ.ศ. 2491 – 2500) [Thai Politics in Phibun’s Government under the U.S. World Order (1948 – 1957)]. The Degree of Doctor of Philosophy Program in Political Science, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University. 2009. (in Thai)

- Nattapoll Chaiching. *ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ ความเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิปักษ์ปฏิวัติสยาม (พ.ศ. 2475 – 2500)* [“To Dream the Impossible Dream”: the movement of anti-Siam revolution (1932-1957)]. Nontraburi: Same Sky Book, 2013. (in Thai)
- Nithinee Thongtae. “สถาบันพระมหากษัตริย์กับกระบวนการสร้างรัฐธรรมนูญจารีตประเพณีว่าด้วยการรัฐประหาร” [Thai monarch and the process of creating customary constitution on coup d’etat]. *CMU Journal of Law and Social Sciences* 5, No. 2 (2012). (in Thai)
- Pridee Kasemshep. *นิติปรัชญา* [Philosophy of Law]. Bangkok: Faculty of Law, Thammasart University, 2005. (in Thai)
- Priyabutr Saengkanokkul. *ในพระปรมาภิไธย ประชาธิปไตยและตุลาการ* [In the name of His Majesty the King Rama IX” and Judiciary]. Bangkok: Openbooks, 2009. (in Thai)
- Priyabutr Saengkanokkul. *รัฐธรรมนูญ : ประวัติศาสตร์ข้อความคิด อำนาจสถาปนา และการเปลี่ยนผ่าน* [Constitution: Intellectual History, Power of Establishment and Transition]. Nontraburi: Same Sky, 2016. (in Thai)
- Saichon Satayanuruk. *10 ปัญญาชนสยาม เล่ม 2 ปัญญาชนหลังการปฏิวัติ 2475* [10 Siamese Intellectuals vol. 2: The Post-1932 Revolution Intellectuals]. Bangkok: Open Society, 2014. (in Thai)
- Somchai Preechasinlapakun. “การปรองดองกับอำนาจนิยมของนักนิติศาสตร์ไทยกระแสหลัก” [The Harmony with the power of the mainstream Thai Lawyer]. *Same Sky* 9, No.1 (2001). (in Thai)
- Suthachai Yimprasert. *‘แผนชิงชาติไทย’ ว่าด้วยรัฐ และการต่อต้านรัฐสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม* [Collusion Plan, State, and Insurgency in Thailand under the era of Por Phibunsongkhram]. Bangkok : P-press, 2010. (in Thai)
- Thak Chaloehtiarana. *การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ* [Thailand: The Politics of Despotic Paternalism]. Bangkok: Thammasart Publish, 2005. (in Thai)
- Thongchai Winichakul. *ประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์อยู่เหนือการเมือง* [Monarchical Democracy]. Nontraburi: Same Sky, 2013. (in Thai)

- Worajet Pakeerat. “เสวนา เรื่อง สถาบันพระมหากษัตริย์กับรัฐธรรมนูญ” [Conference on the Monarchical Institution and Constitutions]. Prachatai. Accessed January 30, 2018. <https://prachatai.com/journal/2008/07/17284>. (in Thai)
- Yoot Saeng-Uthai. “การร่างกฎหมาย” [To Draft the Laws]. *Thammasat Law Journal* 1, No. 2, December (1972). (in Thai)
- Yoot Saeng-Uthai. “ความรู้เกี่ยวกับเทศบาลสำหรับประชาชน” [The Introduction to Municipalities for Citizens]. *Parliament Journal* 4, No. 9, February 1956. (in Thai)
- Yoot Saeng-Uthai. “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประชาธิปไตย (ตอนที่ 10)” [Introduction to Democracy (Part 10)]. *Parliament Journal* 4 No. 29, July 1956. (in Thai)
- Yoot Saeng-Uthai. “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประชาธิปไตย (ตอนที่ 34)” [Introduction to Democracy (Part 34)]. *Parliament Journal* 5, No. 36, August 1957. (in Thai)
- Yoot Saeng-Uthai. “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประชาธิปไตย” [Introduction to Democracy”. *Parliament Journal* 4, No. 3, December 1955. (in Thai)
- Yoot Saeng-Uthai. “พรรคการเมือง” [The Political Party], *Parliament Journal* 1, No. 1, December 1952. (in Thai)
- Yoot Saeng-Uthai. “วัฒนธรรมทางเนติธรรมกับรัฐสภา” [The Culture of the Rule of law and the Parliament]. *Parliament Journal* 1, No.4, March 1953. (in Thai)
- Yoot Saeng-Uthai. *คำถาม-คำตอบ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย : พร้อมทั้งคำแปลเป็นภาษาอังกฤษธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร 2502* [Questions and Answers on Thai Constitutions (with English translation version of the 1956 Constitution)]. Bangkok: Santhisuk, 1956. (in Thai)
- Yoot Saeng-Uthai. *คำบรรยายกฎหมายรัฐธรรมนูญของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์* [The Introduction to Constitutional Law by Faculty of Political Science, Thammasat University]. Bangkok: Thammasat University, 1972. (in Thai)
- Yoot Saeng-Uthai. *คำบรรยายกฎหมายอาญาสำหรับประชาชน (ทางวิทยุกระจายเสียง)* [Criminal Law for Citizens (via radio broadcasting)]. Pranakorn: Ruamsarn Publish, 1953. (in Thai)

Yoot Saeng-Uthai. คำอธิบายรัฐธรรมนูญปกครองราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2515 [The Introduction to the Constitution of Thailand B.E. 1972]. Bangkok: Nitibannakam, 1972. (in Thai)

Yoot Saeng-Uthai. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และรัฐธรรมนูญทั่วไป [Thai Constitutions and the General Constitutions]. Pranakorn: Thammasart University, 1957. (in Thai)

Yoot Saeng-Uthai. คำอธิบายรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2511 และธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช 2515 ว่าด้วยพระมหากษัตริย์ [The Introduction to the 1968 Constitution and the 1972 Charter for Governance]. Bangkok: Winyuchon, 2008. (in Thai)